

(Re) Construir la felicitat.

La resiliència en les dones víctimes de Tràfic d'Éssers
Humans del programa SICARcat.

TREBALL DE FI DE GRAU

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Alba Cotes Olaya

Grau d'Educació Social

Tutora: Ainoa Mateos

Convocatòria extraordinària
Febrer 2016

Índex

1. Resum i paraules clau	3
2. Introducció	5
3. Objectius	7
4. Marc conceptual.....	9
4.1 Tràfic d'Éssers Humans (TEH).....	9
4.1.1 Concepte de TEH i Tràfic Il·lícit.....	9
4.1.2 Incidència del Tràfic d'Éssers Humans	12
4.1.3 Perfils i principals rutes	13
4.1.4 Marc Jurídic	15
4.2 Resiliència	19
4.2.1 Aproximació al concepte de resiliència.....	19
4.2.2 La resiliència com a procés	22
4.2.3 Resiliència i víctimes de TEH	24
5. Metodologia	25
5.1 Participants.....	26
5.2 L'instrument: relats de vida a partir d'entrevistes semi-estructurades.....	27
5.3 Disseny de l'instrument.....	28
5.4 Procediment.....	30
5.5 Anàlisi	31
5.6 Perspectiva ètica.....	33
6. Resultats.....	35
6.2 Discussió dels resultats	43
7. Conclusions.....	46
8. Educació social i el TEH.....	48
8.1 Codi Deontològic i TEH	48
8.2 Orientacions professionals per afavorir processos resilents en víctimes de TEH.....	51
9. Difusió o impacte.....	58
10. Referències bibliogràfiques	59
11. Autoavaluació	63

Annexos

1. Resum i paraules clau

El treball es centra en el fenomen de Tràfic d'Éssers Humans (TEH) i en els processos de resiliència que han desenvolupat les dones víctimes que han passat pel programa SICARcat. L'objectiu és aproximar-se a una realitat mundial i que afecta significativament al nostre país, oferint una perspectiva que relaciona l'Educació Social amb el fenomen i pot obrir la mirada a nous àmbits d'intervenció socioeducativa. Per una banda es contextualitza el TEH i la resiliència com a procés, i per altra banda, es porta a terme una investigació qualitativa a partir de l'estudi de cas de quatre dones víctimes de TEH amb finalitats d'explotació sexual que han fet un procés al programa SICARcat. La investigació ha permès comprovar com les dones, tot i les dificultats derivades del TEH, han posat en marxa factors de resiliència que els han permès reconstruir les seves vides, així com identificar els elements que han afavorit al desenvolupament dels processos resilents. La vulnerabilitat de les víctimes requereix de l'acompanyament adequat dels professionals, així com, la identificació, promoció i interacció d'elements de l'entorn que afavoreixin el desenvolupament d'aquests processos. Els resultats i les conclusions han permès fer una proposta d'estratègies d'intervenció socioeducativa des de l'Educació Social, per promoure i acompanyar en la construcció de processos de resiliència.

Paraules Clau: *Tràfic d'Éssers Humans, víctimes, resiliència, procés, entorn, intervenció socioeducativa.*

Abstract

The work focuses on the phenomenon of Trafficking and processes of resilience that have developed women victims who have gone through the SICARcat program. The aim is to approach a global reality and significantly affects our country, offering a perspective that

relates the phenomenon with Social Education and can open eyes to new areas of educational intervention. On the one hand it contextualizes the phenomenon and resilience as a process, and on the other hand, there is realized a qualitative research from the case study of four women victims of Trafficking for sexual exploitation, who have made a process in the SICARcat. The research clearly showed how women, despite the difficulties arising from Trafficking have launched resilience factors that have enabled them to rebuild their lives, and also identify the elements that have favored the development of resilient processes. The vulnerability of victims requires proper accompaniment of professionals, as well as the identification, promotion and interaction of elements of the environment that promote the development of these processes. The results and conclusions allowed to make a proposal of educational intervention strategies from Social Education to promote and support in building resilience processes.

Key words: *trafficking, victims, resilience, process, environment, educational intervention.*

2. Introducció

Amb aquest treball es vol fer una aproximació a una realitat existent i que cada cop està generant més incidència: el Tràfic d'Éssers Humans amb finalitats d'explotació. És un fenomen conegut generalment com "Trata de persones", però és un terme que en català no es troba oficialment reconegut, i s'utilitza el terme Tràfic d'Éssers Humans (TEH). La finalitat és conèixer com algunes de les víctimes de la TEH, que han passat pel programa SICAR cat¹, desenvolupen processos resilents per enfrontar les dificultats derivades de la situació d'explotació.

El TEH és un fenomen que afecta a tot el món i segons la Organització Internacional del Treball (OIT), s'estima que existeixen 20,9 milions de persones sotmeses a diferents formes d'explotació. (Organització Internacional del Treball, 2014, p.7). Aquest fenomen es coneix també com l'esclavitud del segle XXI, tenint en compte que el Tràfic d'Éssers Humans pot conduir a situacions d'esclavisme i suposa una greu vulneració dels Drets Humans de les persones que en són víctimes (Consell d'Europa, 2005). Partint d'aquesta vulneració, les víctimes sofreixen "conseqüències traumàtiques i devastadores per la seva integritat física, psicològica i emocional" (Organització Internacional per les Migracions [OIM], Comisió Interamericana de Dones [CIM], Institut Nacional de Migració [INM], Institut Nacional de les Dones [IND], 2011, p.24). L'explotació derivada del TEH suposa també conseqüències greus en la salut (Organització Mundial de la Salut [OMS], 2013). A més de totes les conseqüències esmentades, les víctimes poden sofrir estigmatització i dificultats d'integració un cop han aconseguit sortir de la situació d'explotació (OIM, et al., 2011).

Es podria dir doncs, que les víctimes de TEH formen part d'un col·lectiu vulnerable o en situació de risc d'exclusió social. Des de l'educació social tenint en compte el que s'exposa al Codi Deontològic en el que s'aprofundirà més endavant, es pot fer un treball d'intervenció

¹ Programa adreçat a dones víctimes de Tràfic d'Éssers Humans amb finalitats d'explotació, en l'atenció a les necessitats bàsiques i de salut, la promoció de l'autonomia i la sensibilització per al canvi social.

directa amb les víctimes des d'una perspectiva pedagògica i educativa, i de sensibilització social (Associació Estatal de l'Educació Social [ASEDES], Consell General de Col·legis d'Educaadores i Educadors Socials [CGCEES], 2000).

L'elecció de la temàtica del treball es vincula a la creença personal de la necessitat d'abordar aquesta temàtica des de la professió de l'educador social, ja que és un dels possibles àmbits d'intervenció des de la perspectiva de Drets Humans, violència, i prostitució, però del qual es té poca informació. A aquesta creença es suma una motivació derivada d'una experiència professional en l'àmbit que genera un gran interès per conèixer més a fons la realitat de les víctimes. Es destaca també que tot i haver gran nombre de documents que parlen de prevenció i atenció, existeix una manca de propostes sobre accions d'intervenció per a professionals de l'àmbit social amb aquest col·lectiu, el que suposa que pugui oblidar-se la part més humana.

Al llarg del treball es farà una aproximació al concepte de Tràfic d'Éssers Humans amb finalitats d'explotació, diferenciant-lo del tràfic il·lícit d'immigrants, i, un abordatge als elements claus d'aquest fenomen. Per altra banda, es conceptualitza i descriu la resiliència en relació amb la finalitat del treball. Es fa una petita recerca a partir de l'estudi de cas de quatre dones, que concretament han patit explotació sexual, utilitzant entrevistes personals que facilitin l'obtenció de relats de vida de les destinatàries de la investigació. De l'anàlisi d'aquests, i tenint en compte propostes teòriques sobre la resiliència, es farà una proposta d'estratègies d'intervenció socioeducativa per afavorir processos resilents en les víctimes de TEH, des de l'educació social.

El treball és únicament una aproximació a un fet concret, ja que cal destacar la complexitat de la temàtica i la dificultat d'abordatge des d'una perspectiva global. L'interès doncs es centra en un tema que pot resultar d'interès dins de la professió de l'educador/a social.

3. Objectius

Objectiu general 1

- Aproximar-se al fenomen de la TEH i al concepte de resiliència.

Objectius específics

- Conceptualitzar el TEH
- Comprendre com es desenvolupa i quina es la situació actual
- Conceptualitzar la resiliència
- Descriure els elements que afavoreixen processos de resiliència.

Objectiu general 2

- Conèixer la realitat de les dones víctimes que han fet un procés a SICAR cat, en l'afrontament de les dificultats derivades del TEH amb finalitats d'exploració sexual.

Objectius específics

- Dissenyar entrevistes semi-estructurades que facilitin el relat de vida.
- Utilitzar els relats de vida per comprendre i descriure la realitat.
- Incloure la perspectiva ètica de la investigació i el desenvolupament del treball.

Objectiu general 3

- Descriure els processos resilients desenvolupats per les dones per afrontar les dificultats derivades del TEH

Objectius específics

- Identificar els factors de resiliència utilitzats per les dones, en funció de les situacions.

- Conèixer quines figures o elements han estat “tutors de resiliència” per les dones.
- Interpretar còm el desenvolupament de processos resilents en les dones ha afavorit a la seva recuperació.

Objectiu general 4

- Dissenyar una proposta per afavorir el desenvolupament de processos resilents víctimes de TEH des de l'Educació Social.

Objectius específics:

- Relacionar la professió de l'Educador/a Social amb la promoció de la resiliència i amb la intervenció amb víctimes de TEH.
- Proposar estratègies per afavorir processos resilents en l'acompanyament a les dones.

4. Marc conceptual

4.1 Tràfic d'Éssers Humans (TEH)

4.1.1 Concepte de TEH i Tràfic Il·lícit.

El Tràfic d'Éssers Humans és un fenomen antigament conegut com a “trata de blanques”. Aquesta denominació contemplava el trasllat de dones Europees a països com Àfrica, Àsia i Europa de l'Est per exercir la prostitució de manera forçada. (Federación de Mujeres Progresistas, 2008, p.35). En l'actualitat es fa referència al fenomen com Trata de persones en castellà o Tràfic d'Éssers Humans (*trafficking*), ja que no afecta únicament a dones del continent europeu.

Per comprendre el fenomen cal definir-lo i diferenciar-lo del tràfic il·lícit. Al Conveni del Consell d'Europa sobre la lluita contra el Tràfic d'Éssers Humans, article 4 la defineix com:

La contractació, el transport, el trasllat, l'allotjament o l'acollida de persones mitjançant amenaces de recórrer a la força, recurs a la força o qualsevol altra forma d'obligació, mitjançant el rapte, frau, engany, abús d'autoritat o d'una situació de vulnerabilitat o mitjançant l'oferta o acceptació de pagaments o avantatges per obtenir el consentiment d'una persona que tingui autoritat sobre una altra amb finalitats d'explotació. L'explotació inclourà com a mínim, l'explotació de la prostitució aliena o bé altres formes d'explotació sexual, el treball o serveis forçats, l'esclavitud o pràctiques similars a l'esclavitud, la servitud o l'extracció d'òrgans. (Consell d'Europa, 2005, p.5).

En ocasions, el concepte ha estat confós amb el tràfic il·lícit. Cal però, tenir en compte que són dos fenòmens diferents, tot i tenir trets en comú. Per entendre a que es refereix el concepte de tràfic il·lícit de migrants, al Protocol Contra el Tràfic Il·lícit de Migrants per Terra, Mar i Aire, que Complementa la Convenció de las Nacions Unides Contra la

Delinqüència Organitzada Transnacional, el defineix com: “la facilitació de l’entrada il·legal d’una persona en un Estat Part del qual la persona no en sigui nacional o resident permanent amb la finalitat d’obtenir, directa o indirectament, un benefici financer o un altre benefici d’ordre material” (Nacions Unides, 2006, p.2).

Es poden distingir tres principals diferències entre el Tràfic il·lícit i el Tràfic d’Éssers Humans: el consentiment en el cas del primer existeix, mentre que en el TEH no hi ha consentiment i si n’hi hagués perd el valor degut a l’abús o coacció; la transnacionalitat, present sempre en el tràfic, mentre que en el TEH pot ser o no transnacional; i per últim l’explotació, que en el cas del tràfic acaba un cop el migrant ha arribat al destí, i en el TEH l’explotació persisteix (Nacions Unides, 2007, p.15).

És necessari doncs, no perdre de vista que el TEH no fa referència únicament a la finalitat: l’explotació, sinó que comporta un seguit d’accions o fases en les que es produeixen situacions que vulneren els drets de les persones.

Tal com s’esmenta a la definició de Tràfic d’Éssers Humans, hi ha diferents modalitats: el TEH amb finalitats d’explotació sexual, amb finalitats d’explotació laboral i amb finalitats com l’extracció d’òrgans, la mendicitat, o la venda d’infants i adopcions il·legals. Si bé el terme d’explotació no ha quedat explícitament definit en cap Protocol, es podria entendre com “l’obtenció de beneficis financers, comercials o d’un altre tipus a través de la participació forçada d’una altra persona en actes de prostitució, servitud sexual o laboral.” (Oficina de les Nacions Unides Contra la Droga i el Delicte, 2009, p.12)

El Tràfic d’Éssers Humans constitueix una greu vulneració dels Drets Humans. Tal i com es descriu al Comentari Conjunt de les Nacions Unides a la Directiva Europea (2011), el TEH vulnera els següents drets fonamentals: dret a la vida, a la llibertat i la seguretat; dret a veure’s lliure d’esclavitud, servitud, treball forçat o servitud per deutes; dret a no ser sotmès a

tortures, tractes cruels, inhumans o degradants; dret a escollir lliurement el propi treball en condicions equitatives i satisfactòries; dret a la llibertat d'expressió i informació; dret a la propietat; dret a la llibertat de circulació; dret a la vida privada i la protecció de la vida familiar i dret a la protecció de dades personals; tots ells inclosos a la Carta de Drets Fonamentals de la Unió Europea (2012), i es prohibeix explícitament al seu article 5. Es considera també una forma de violència de gènere i així es recull a la Llei 5/2008 del 24 d'abril del dret a les dones a eradicar la violència masclista (DOGC, 2008), en el seu Article 5, quart punt sobre la violència en l'àmbit social o comunitari.

La vulneració de drets i la violència s'inicia molt sovint abans de l'arribada de les víctimes al país de destí. A les víctimes captades als seus països d'origen per les xarxes d'exploració, se'ls acostuma a finançar el viatge i la documentació necessària per entrar al país de destí, fet que provoca que aquestes contreguin un "deute" amb la xarxa que posteriorment es veuran obligades a pagar mitjançant l'exploració de diversos tipus, majoritàriament sexual. Moltes de les víctimes porten a terme viatges que duren mesos creuant diferents països, sobretot en els casos que viatgen per terra, en els quals poden sofrir tot tipus d'abús i maltractament que continua un cop al país de destí. La negativa al pagament del deute, provoca amenaces en les víctimes i l'entorn familiar, fins i tot després d'haver sortit de la xarxa, que provoca conseqüències en el benestar de les dones, i en ocasions allarga la situació d'exploració (Ministeri de Sanitat Serveis Socials i Igualtat, 2015).

Segons un informe del Defensor del Pueblo (2012), Una gran part de les víctimes, no es registren com a tal, ja que el reconeixement com a víctima depèn de la denúncia de la seva situació a les forces policials, o bé dels indicadors de víctimes potencials de la policia en diferents operacions. Moltes de les víctimes tenen por de denunciar la seva situació per les possibles represàlies i per manca de protecció total de les forces de seguretat. Cal destacar també, que el fet de ser identificada com a víctima, possibilita a la persona l'accés a una sèrie

de drets i protecció, mentre que aquelles que no denuncien es troben en una situació de desemparament i cal buscar altres vies per accedir a serveis com per exemple la salut.

4 .1.2 Incidència del Tràfic d'Éssers Humans

El Tràfic d'Éssers Humans és un fenomen molt difícil de mesurar, ja que les dades publicades per organismes oficials suposen únicament la part visible del fenomen, per la qual cosa és molt probable que les xifres reals siguin molt més elevades. (UNDOC, 2014; Defensor del pueblo, 2012) . Tot i això, per fer-se conscient de la magnitud del fenomen, resulta interessant revisar dades dels últims anys.

Els últims estudis de l'Organització Internacional del Treball (OIT), estimen que l'any 2012, 20,9 milions de persones han estat víctimes de treball forçat a tot el món. Del total de víctimes, s'estima que un 90% són explotades per economia privada. Un 22% d'aquest total fa referència a l'explotació sexual i un 68% a l'explotació laboral forçada (OIT, 2012).

En el cas d'Europa, segons l'EUROSTAT entre l'any 2010 i 2012 als 28 països de la Unió Europea, 30.146 víctimes van contactar amb les autoritats policials. Espanya ocupa una de les posicions més altres en quant a xifres amb un total de 1964 víctimes (EUROSTAT, 2015, p.23).

L'any 2012 l'explotació sexual a Europa va representar un 66% del total, un 20% l'explotació laboral i un 13% altres formes d'explotació. (EUROSTAT, 2015, p.30).

Figure 7: Registered victims by type of exploitation

(% of total number of registered victims)

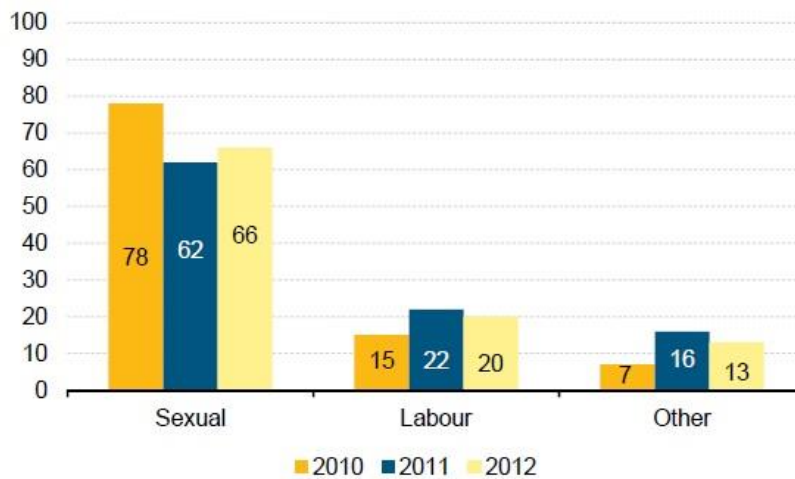

Figura 1. Percentatge de víctimes registrades per modalitat d'exploració anys 2010, 2011 i 2012. Font: Informe EUROSTAT 2015.

Segons s'exposa a l'últim Pla contra el Tràfic d'Éssers Humans del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, a Espanya durant l'any 2014 es van detectar un total de 13.983 persones vulnerables de ser objectes de TEH, advertint que la mitjana d'edat de les dones en risc ha disminuït respecte d'altres anys, situant-se la mitjana en 22 anys. El número total de persones detectades oficialment com a víctimes de TEH amb finalitats d'exploració sexual és de 153 dones. No obstant, les entitats que porten a terme projectes d'atenció a víctimes de TEH, adverteixen que durant el 2014 un total de 3.419 dones amb indicis de haver estat víctimes de TEH, van ser ateses en diferents projectes. (Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, 2015).

4.1.3 Perfils i principals rutes

Les rutes del TEH afecten a pràcticament tot el món. En el cas de les corrents interregionals, les víctimes són traslladades de països pobres a d'altres més rics dins de la mateixa regió. En les corrents transnacionals, es detecta principalment en països d'Orient Mitjà, Europa

Occidental i Amèrica del Nord i les víctimes procedents de l'Àsia Oriental i Meridional i de l'Àfrica subsahariana (UNDOC, 2014).

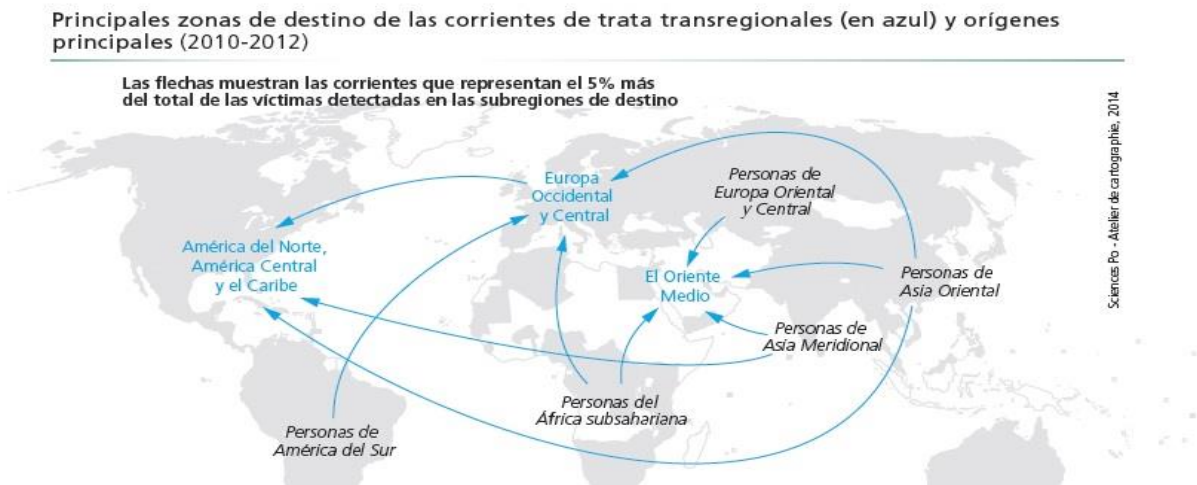

Figura 2. Principals corrents de TEH transnacionals, anys 2010-2012. Font: UNDOC 2014.

Referent als perfils de les víctimes, una gran majoria són dones. Segons un informe de l'EUROSTAT un 80% de les víctimes detectades són dones. (EUROSTAT, 2015).

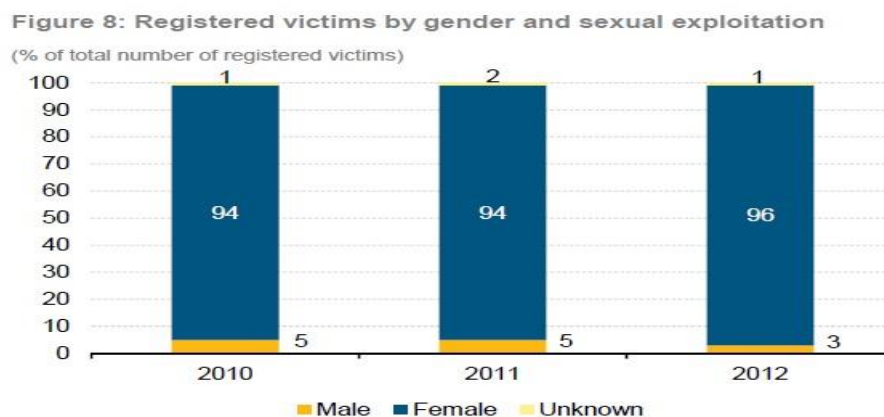

Figura 3. Víctimes d'exploració sexual registrades per sexes, anys 2010, 2011 i 2012. Font: Informe EUROSTAT 2015.

Hi ha elements que contribueixen a que aquestes siguin més vulnerables a ser objectes de TEH. La situació econòmica i social i la seva posició de desavantatge al mercat laboral, els

rols i identitats de gènere i la limitació de canals migratoris, són alguns d'ells (Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats, 2011, p.32).

Existeix un major grau de vulnerabilitat en les dones i nenes davant el TEH, degut que en moltes societats continuen existint desigualtats de gènere. Si bé les característiques poden ser diverses en funció del país d'origen, en general comparteixen una motivació per millorar la seva qualitat de vida. Tot i que resulta difícil generalitzar, es podria fer una aproximació a l'edat de les víctimes que oscil·la entre els 18 i els 40 anys, provinents de contextos socials i familiars desestructurats, en moltes ocasions amb un nivell de formació i cultural mig-baix i amb responsabilitats familiars al país d'origen. (Red Española Contra la Trata de Personas, 2008).

4.1.4 Marc Jurídic

Existeix un gran número de documents que regulen i mesuren punitivament el TEH com a delicte i donen directrius de com abordar-la. Tot i això cal destacar, que entre tots els documents existents, resulta molt fàcil oblidar quin és el paper de les víctimes, ja que tot i donar recomanacions per a la seva atenció, sembla quedar en un segon pla. Es farà un breu resum dels documents més significatius entorn el Tràfic d'Éssers Humans, per tal de comprendre com s'aborda el delicte.

En el marc internacional:

- *Protocol per prevenir, reprimir i sancionar la trata de persones, especialment dones i infants* (Nacions Unides, 2000). Finalitat del qual es prevenir i combatre el TEH, protegir i ajudar a les víctimes i promoure la cooperació dels Estats per aconseguir la seva finalitat.

- *Comentari Conjunt de les Nacions Unides a la Directiva de la Unió Europea* (Nacions Unides, 2011). Pretén donar una guia pràctica per afavorir una aplicació de la Directiva des d'una perspectiva de Drets Humans.

En el marc europeu:

- *Directiva 2011/36/UE del Parlament Europeu i del Consell del 5 d'abril de 2011, i la Directiva 2012/36/UE del Parlament Europeu i del Consell del 25 d'octubre del 2012*. Que tenen com a objecte definir les infraccions penals, les sancions i incloure la perspectiva de gènere per millorar la prevenció, i de garantir que les víctimes rebin l'atenció i el suport corresponent.
- *Conveni del Consell d'Europa sobre la lluita contra la Trata d'Éssers Humans, 2005*. Comparteix finalitat amb el Protocol esmentat anteriorment.
- *The EU rights of victims of trafficking in human beings*. (Unió Europea, 2013). Fa referència als drets i obligacions dels Estats Membres i de les víctimes.

En el marc nacional:

- *Pla Integral contra el Tràfic d'Éssers Humans* (Ministeri d'Igualtat, 2010). Que proposa un pla d'acció per lluitar en contra del TEH.
- *Reforma de l'article 59. Bis de la Llei Orgànica 4/2000, de l'11 de gener, sobre els drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social*. Que inclou la identificació, el període de restabliment i reflexió de les víctimes, el permís de residència i el retorn voluntari al país d'origen.
- *Protocol Marc de Protecció de les Víctimes de Trata d'Éssers Humans*. Estableix pautes per la detecció, identificació, i protecció de les víctimes, la coordinació entre les administracions responsables i la cooperació amb entitats que atenen a les víctimes.

- *Reforma de l'article 177. Bis del Codi Penal.* Que introdueix el delictes del TEH.

En el marc autonòmic de Catalunya:

- *Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista.* Que inclou el TEH en el seu article 5.
- *Protocol de protecció a les Víctimes de Tràfic d'Éssers Humans a Catalunya.* Adapta el Protocol marc a l'àmbit de Catalunya.
- *Pla de Protecció Internacional de Catalunya.* Que inclou les víctimes de TEH en els col·lectius amb dret a protecció internacional.

En el marc municipal de la ciutat de Barcelona:

- *Pla Àbits* (Ajuntament de Barcelona, 2008). Per a l'abordatge integral del treball sexual, que inclou accions específiques per al TEH amb finalitats d'exploració sexual.

Si bé és cert que existeix un important desplegament de protocols, guies, directives i plans dedicats a la prevenció i eradicació del TEH, també cal destacar que sobre tot en matèria de protecció i atenció a les víctimes continuen havent-hi buits.

En el cas de la normativa Europea, s'inclou per primera vegada una perspectiva de gènere al fenomen del TEH incloent-lo com una forma de violència de gènere. Des de la Comissió Europea es reconeix que té el seu origen en les desigualtats de gènere i discriminació sexual. Tot i això, tal i com s'expressa en un article sobre Política i Legislació de la UE en la Lluita contra la Trata, de la revista Voces contra la Trata de Mujeres, caldrà “analitzar noves formes de TEH com la mendicitat forçada, les activitats delictives i l'extracció d'òrgans” (Projecto Esperanza, 2014).

En el cas d'Espanya tot i la reforma de l'article 59. Bis de la Llei Orgànica 4/2000, de l'11 de gener, sobre els drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social i la

Reforma de l'article 177 Bis del Codi Penal, es troba a faltar una Llei Integral contra el Tràfic d'Éssers Humans, que doni un enfocament global al fenomen i que inclogui totes les formes d'explotació. El *Pla Integral contra el Tràfic d'Éssers Humans (2010)*, aporta mesures positives com la formació específica als professionals, instruccions en el procés d'identificació, mesures en relació a menors o millores en la detecció en les fronteres. Però aquest Pla es centra únicament en el TEH amb finalitats d'explotació sexual el que desempara a les víctimes d'altres tipus d'explotació i obvia les actuacions per eradicar altres modalitats (Proyecto Esperanza, 2015). En relació a les mesures de protecció i accés a drets fonamentals, els criteris definits per la legislació espanyola són força restrictius, el que provoca que gran part de les víctimes quedin fora de protecció i atenció (Proyecto Esperanza, 2013).

En el cas autonòmic, si bé es va fer un gran avenç amb l'aprovació del *Protocol de protecció a les Víctimes de Tràfic d'Éssers Humans a Catalunya* que significava un pacte de compromís entre les autoritats per la lluita contra aquest fenomen, conté buits sobre tot en referència a les víctimes que es troben en situació administrativa irregular. Per altra banda segons s'exposa a una nota de premsa de SICAR cat, "les institucions catalanes no preveuen una resposta digna, adequada i segura per a les víctimes (dones, homes, nens i nenes)" (SICAR cat, 2014).

En el cas del *Pla Àbits* de l'Ajuntament de Barcelona, si bé es reitera amb altres documents en la contemplació única de l'explotació sexual, cal destacar que estableix un conveni de col·laboració des de l'any 2006 amb el programa SICAR.cat, al qual es deriven les víctimes hagin o no denunciat a les forces policials la situació d'explotació.

4.2 Resiliència

En aquest apartat es fa una aproximació al concepte de resiliència, ja que un dels objectius del treball és descriure els processos resilients desenvolupats per les dones víctimes de Tràfic amb finalitats d'exploració sexual. Les víctimes han de fer front a una sèrie de dificultats derivades de la situació d'exploració, en les que poden desenvolupar processos resilients que afavoreixin la superació dels problemes. És per aquest motiu que esdevé necessari comprendre què és la resiliència i com es desenvolupa.

4.2.1 Aproximació al concepte de resiliència

El concepte de resiliència prové etimològicament de la paraula llatina *resilio-resilire* que ofereix significat de botar, rebotar o saltar de nou (Miravalles & Ortega, 2012). És un concepte utilitzat per la física referent a “la capacitat d'un material de recobrar la seva forma original després d'haver-se sotmès a una pressió deformadora” (Becoña Iglesias, 2006, p. 126). Tot i ser utilitzat per la física, s'ha anat inclouent en les investigacions de les Ciències Socials per autors com, Werner i Smith (1989), Wolin i Wolin (1993), Rutter (1993), Grotberg (1997), Cyrulnik (2001), Manciaux (2003) o Vanistendael (2005).

És un concepte que inclou molts matisos degut al gran nombre d'investigacions que s'han fet al respecte i a l'adaptació del concepte a l'àmbit de les Ciències Socials. Una de les aportacions més significatives sobre resiliència la fan Emmy Werner i Ruth Smith (1989), especialistes en el desenvolupament infantil, a través d'un estudi longitudinal d'infants de Hawaii des de la infància fins a l'adulthood. Van demostrar que tot i haver viscut situacions adverses, gairebé un 80% van tenir una evolució positiva (Manciaux, 2003, p. 21). Altres investigacions centrades en el model de resiliència determinen alguns factors que ajuden als individus a afrontar les adversitats, així Rutter (com es cita a: Manciaux, 2003, p. 24) defineix la resiliència com “un fenomen que manifesten subjectes joves que evolucionen

favorablement, encara que hagin experimentat una forma greu d'estrès que en la població en general s'estima que implica un greu risc de conseqüències desfavorables". Afegeix també que "les característiques que formen la resiliència varien en funció del succés desfavorable [...], els estudis demostren que la resiliència comença també en el context social".

Els investigadors Wolin i Wolin (1993) defineixen set pilars de resiliència que sintetitzen les qualitats individuals o factors de protecció de les persones per desenvolupar la resiliència:

- *Introspecció*: coneixement dels propis pensaments, emocions i actes.
- *Independència*: la capacitat de posar la distància emocional adequada i establir límits amb l'entorn i els altres.
- *Capacitat de relacionar-se*: habilitats per establir relacions significatives amb els altres.
- *Iniciativa*: exigència personal i capacitat d'avaluar-se augmentant progressivament les exigències.
- *Creativitat*: la capacitat d'ordenar el caos i trobar-li una finalitat.
- *Humor*: capacitat de trobar elements còmics en una experiència negativa.
- *Moralitat*: capacitat de comprometre's amb unes normes i valors socials, de despertar la consciència moral (Wolin & Wolin, 1993).

Per a Vanistendael és "la capacitat de tenir èxit d'un mode acceptable per la societat, tot i l'estrès o l'adversitat que impliquen normalment un greu risc de resultats negatius" (Vanistendael, 1996, p.14). Aquest autor descriu a més, diferents nivells de la resiliència amb un model anomenat *la caseta*, que metaforitza la construcció de la resiliència a partir de l'assoliment dels diferents nivells.

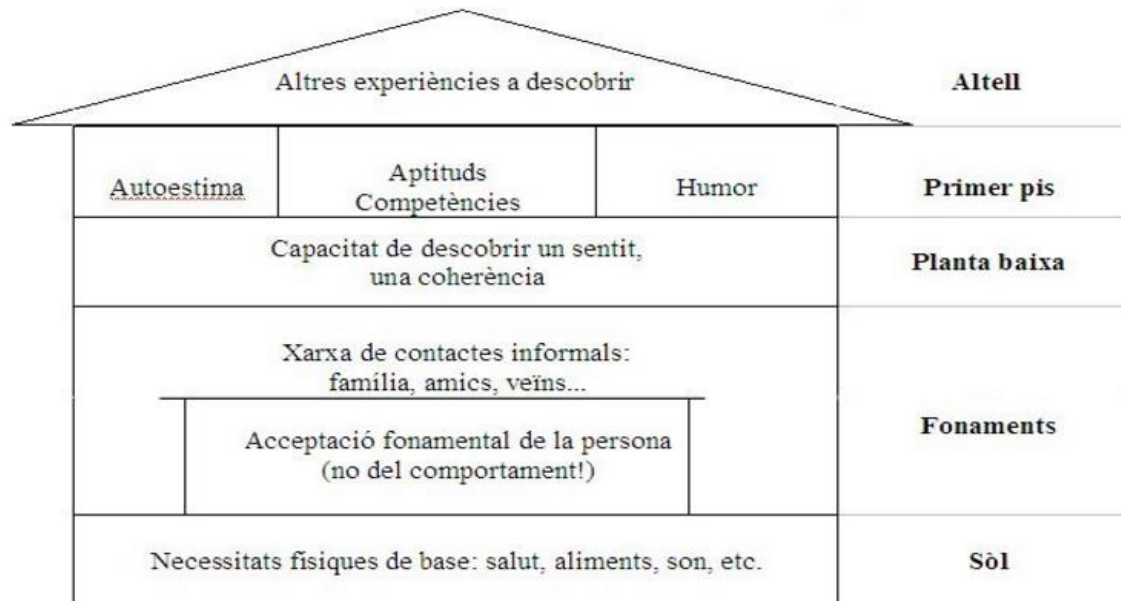

Figura 4. La Caseta de Stefan Vanistendael. Font: BICE 1997, p. 61.

Resulta difícil establir una única definició de resiliència que inclogui tots els elements de les diferents investigacions. Michael Manciaux fa una proposta de definició pragmàtica entenent la resiliència com “la capacitat d’una persona o un grup per desenvolupar-se bé, per seguir projectant-se en un futur tot i els esdeveniments desestabilitzadors, de condicions de vida difícils i de traumes a vegades greus” (Manciaux, 2003, p.22). Cal destacar però, que el mateix autor afirma que la resiliència no és per sempre, ja que resulta d’un procés dinàmic i que variarà en funció de la naturalesa de la persona, el trauma, i el context (Manciaux, 2003, p.23). En aquesta mateixa línia Cyrulnik (2001) afirma que cadascú atribueix un significat a cada fet que s’impregna en cada individu mitjançant el medi, el desenvolupament i la història. Motiu pel qual s’explicaria perquè unes persones són capaces d’afrontar una dificultat mentre que d’altres quedarien derrotades (Cyrulnik, 2001, p.36).

Es podria dir que la resiliència està formada per dos components: resistència a la destrucció que es refereix a la protecció de la pròpia integritat, i més enllà de la resistència, la capacitat

de construir una vida positiva malgrat les dificultats (Vanistendael, 1996, p.15). Caldrà tenir en compte però que per a desenvolupar aquesta capacitat constructiva l'afecte esdevindrà un element important, segons exposen Lecomte i Vanistendael (2002). Aquests autors afirmen que “ la resiliència ens recorda que tots nosaltres, infants i adults, necessitem ser estimats” (Lecomte, J. i Vanistendael, 2002, p.29). En aquest sentit afirmen que caldrà acceptar a l'altre des d'una mirada positiva per afavorir la construcció de la resiliència.

Com exposen els diferents autors, en la construcció de la resiliència intervenen una sèrie d'elements o xarxes interconnectades entre sí, que interactuen en un context concret en diferents moments. Tenint en compte això i partint de la concepció d'autors com Grotberg (2005), Cyrulnik (2001) o Manciaux (2005) de que la resiliència es construeix i canvia en funció de la situació concreta, la resiliència s'entén com un procés.

4.2.2 La resiliència com a procés

Grotberg (1995), Cyrulnik (2001) i Manciaux (2003) entenen la resiliència com un procés. Per a Cyrulnik “la noció de resiliència tracta de comprendre de quina manera un cop pot ser assimilat, pot provocar efectes variables i inclús un rebot” (Cyrulnik, 2001, p.40).

Aquest autor entén la resiliència no únicament com una característica que poseeix la pròpia persona, sinó com a subjecte de la seva història, que es construeix en el context social (Miravalles & Ortega, 2012, p. 24). És a dir la resiliència s'entén com un procés i no com un fenomen estàtic. Cyrulnik afirma que “la resiliència no és una qualitat fixa, canvia segons el moment i les circumstàncies, i també segons els traumes que «sempre [són] diferents, doncs succeeixen en moments diversos i en construccions psíquiques diferents» i segons el mode en que la persona els visqui i els interioritzi” (Cyrulnik, 2001, p.15).

Manciaux (2003) comparteix aquesta visió sobre el fenomen, i entén que tot i que existeixin límits biològics hi ha certa llibertat en la que intervenen els recursos personals i professionals.

Afirma que “en tot moment, la resiliència és fruit de la interacció entre el propi individu i el seu entorn, entre les petjades de les seves vivències anteriors i el context del moment en matèria política, econòmica, social o humana” (Manciaux, 2003, p.23).

Cyrulnik ens parla també dels “tutors de resiliència”. Es refereix a aquests (com es cita a Mellillo, 2005, p.4) “com una persona, un lloc, un esdeveniment, una obra d’art que provoca un renàixer del desenvolupament psicològic després del trauma. [...] No es tracta necessàriament d’un professional. Una trobada significativa pot ser suficient”.

Grotberg (2008) ens parla de conductes resilients que requereixen una sèrie de factors i accions per desenvolupar-les. En aquest sentit, dóna una nova visió als factors de protecció proposats per Wolin i Wolin (1993), ja que considera que aquests fan referència a la immunitat de la persona al risc com a factors que protegeixen del mateix, per la qual cosa no seria necessari desenvolupar la resiliència. L’autor aporta una nova consideració i es refereix a factors de resiliència, que a diferència dels anteriors enfronten el risc, és a dir, són els factors que s’han de posar en marxa per fer front a la dificultat (Grotberg, 2008, p.24).

L’autor identifica quatre categories dels factors de resiliència:

Jo tinc: fa referència a l’entorn i suport social. Persones en les qui confiar, que mostren afecte i que ajuden a protegir-se dels perills, que afavoreixen el desenvolupament autònom i que mostren quina és la manera correcta d’actuar.

Jo sóc: referent a la fortalesa interior, i consciència de que els altres em tenen afecte. També fa referència al respecte per un mateix i pels altres.

Jo estic: responsabilitat dels propis actes i seguretat en un mateix.

Jo puc: referent a les competències personals. Capacitat per resoldre els problemes, autocontrol, comprendre les situacions per actuar, trobar suport quan es necessita. (Grotberg, 2008, p.21-22)

Desenvolupar conductes de resiliència requereix la presència i interacció dinàmica dels factors esmentats anteriorment, ja que les situacions adverses no són estàtiques, per la qual cosa esdevé necessari que es donin canvis en les conductes resilents i en les accions per enfrontar les dificultats de cada moment (Grotberg, 2008, p.22).

4.2.3 Resiliència i víctimes de TEH

Les víctimes de TEH amb finalitats d'exploració de qualsevol tipus, poden trobar-se exposades a la revictimització o victimització secundària que fa referència, segons Albertin (com es cita a Gutiérrez, Botero, Coronel, & Pérez, 2009, p.50), a la que “es deriva de les relacions entre la víctima i les institucions socials (serveis socials, sanitaris, mitjans de comunicació, jurídics, etc.), qui en algunes oportunitats brinden una dolenta o inadequada atenció a la víctima.”

En aquest sentit, resulta molt important “donar suport a la seva recuperació a nivell físic, psicològic i emocional , per a que, [...] pugui superar l'experiència i inclús, en la mesura del possible, sortir enfortida de la mateixa”. (Proyecto Esperanza, 2011, p.4). En la intervenció amb víctimes de TEH caldrà doncs contextualitzar el problema i separar els “efectes de la victimització de la identitat de la víctima, el que permetrà la sensació de poder respondre a les dificultats” (Serrano; Estrada; Hernández & Archundia, 2012, p.12).

Així doncs des d'una mirada positiva de la víctima, caldrà treballar per desenvolupar els factors de la resiliència que proposa Grotberg (1995), oferint un acompanyament que desculpabilitzi a la dona, desvictimitzi i potenciï la seva autonomia.

Cal tenir en compte que la resiliència és un procés dinàmic i que les dones poden desenvolupar processos resilents a situacions concretes, mentre que es resisteixen a d'altres. La greu vulneració de Drets Humans que pateixen les víctimes, en ocasions comporta que mostrin una gran resistència al patiment, això no obstant, no implica que estiguin desenvolupant processos resilents, sinó que eviten el dolor per poder continuar endavant. Pot resultar quelcom controvertit identificar si la víctima mostra resistència a una situació concreta o desenvolupa un procés resilient. En molts casos la llarga trajectòria de violència que pateixen les dones, genera en elles una barrera per auto-identificar-se com a víctimes i poder deixar de ser-ho.

Tot i que la recerca es centra en casos d'exploració sexual, cal destacar que a intervenció amb víctimes de TEH amb finalitats d'exploració del tipus que sigui, és un procés llarg i ple d'obstacles, en el que promoure el desenvolupament de factors de resiliència en les dones, passa per fer-les conscients de les seves pròpies fortaliseses (Proyecto Esperanza, 2011).

5. Metodologia

La metodologia del treball pretén facilitar l'aproximació a la realitat del fenomen Tràfic d'Éssers Humans amb finalitats d'exploració sexual i com les víctimes d'aquest afronten les dificultats derivades d'aquesta situació.

S'ha utilitzat l'estudi de casos com a metodologia de la investigació, amb una perspectiva qualitativa per descriure un fenomen concret. S'ha optat per l'estudi de casos ja que segons Latorre (com es cita a Lara i Ballesteros, 2007, p. 185), l'estudi de casos "pot ser una manera de profunditzar en un procés de investigació després d'unes primeres dades analitzades i és apropiat per investigacions de petita escala". Tenint en compte que el s'exposa, es va considerar que l'estudi de cas encaixava amb la investigació que es volia portar a terme, tant pel nombre de persones que participen com pel tipus de fenomen que es vol investigar. Pot

ser una metodologia encertada per aquest treball, ja que vol estudiar els processos de resiliència que han desenvolupat les dones víctimes de TEH que han passat pel programa SICAR cat. En aquest sentit facilitarà conèixer amb profunditat els diferents casos estudiats. Per altra banda inclou també una perspectiva orientada a l'acció, ja que fruit dels resultats de la investigació i de la recerca de fonts teòriques es pretén plantejar possibles estratègies d'intervenció socioeducativa des de l'educació social en l'àmbit de treball concret.

Per a la primera part del treball s'ha fet una recerca de fonts documentals i dades estadístiques que permeten contextualitzar i comprendre la globalitat del TEH i de la resiliència. En la segona part s'ha escollit com a instrument l'entrevista semi-estructurada per a l'obtenció de relats de vida que facilitin la comprensió de l'objecte d'estudi.

5.1 Participants

La selecció de les dones participants s'ha fet amb la col·laboració de les professionals del programa SICAR cat, qui han proposat una sèrie de dones que podrien encaixar amb el perfil d'interès de la temàtica del treball. La selecció s'ha fet tenint en compte diferents criteris:

- El procés que van desenvolupar dins del programa. Interès en dones que han finalitzat el procés assolint els objectius de millora o es troben en la última etapa.
- Nivell de recuperació de les dones, que en general és bo tot i que en alguns casos no és absolut. Tenint en compte que hagués estat desfavoridor seleccionar dones que es troben a l'inici o en les primeres fases del procés o en situació d'inestabilitat emocional.
- Comprensió de la llengua, i habilitats comunicatives.
- Existència o continuïtat d'un vincle amb persones del programa SICARcat, que facilités l'accés a les possibles participants.

Inicialment es va plantejar un total de cinc casos a investigar, dels quals només quatre s'han pogut portar a terme, degut a la impossibilitat d'una de les dones de participar finalment finalment per una qüestió personal.

El perfil de les participants és: dones que han estat víctimes de TEH amb finalitats d'explotació sexual, amb un temps d'estada a Espanya entre els 5 i els 11 anys i que han passat pel programa SICAR cat en el que han portat a terme un procés de recuperació i desenvolupament per diferents fases del programa Algunes d'elles es troben en la darrera fase, la d'autonomia, en que que continuen tenint un suport i seguiment per part d'una educadora social i d'altres que ja han acabat el procés. Les participants són dones de diferents nacionalitats d'entre 21 i 34 anys.

5.2 L'instrument: relats de vida a partir d'entrevistes semi-estructurades

L'elecció de l'instrument per portar a terme la investigació, es justifica pel caràcter qualitatiu que té la temàtica del treball i per facilitar l'obtenció de la informació. L'estudi de casos es porta a terme a partir d'entrevistes semi-estructurades per obtenir relats de vida de les dones participants. Aquest concepte fa referència "a un discurs narratiu que tracta d'explicar una història real i que, a més, [...] s'improvisa en el marc d'una relació dialògica amb un investigador que, d'entrada, orienta l'entrevista cap a la descripció d'experiències que l'ajudin a l'estudi del seu objecte" (Bertaux, 2005, p.74). El relat de vida no es refereix a la globalitat d'una història de vida, sinó que fa referència a una "forma narrativa que el subjecte utilitza per examinar el contingut d'una part de la seva experiència viscuda" (Bertaux, 2005, p.36). Caldrà tenir en compte també que el relat de vida és una construcció que es veu influenciada pel context actual i per la trobada en particular entre el narrador i l'investigador (Cornejo, Mendoza, & Rojas, 2008).

Es va escollir l'entrevista semi-estructurada per l'obtenció del relat de vida, ja que proporciona flexibilitat i permet l'obertura al diferents temes d'interès que puguin sorgir durant el transcurs d'aquesta. Té a més un caràcter dialògic que pot facilitar per una banda l'accés a la informació d'interès central del treball, considerant que es refereix a elements que poden ser difícils d'obtenir mitjançant un mètode més restrictiu. Tenint en compte la delicadesa del tema a treballar pot resultar difícil que les persones investigades es sentin còmodes en el transcurs de la investigació. El relat de vida a partir d'una entrevista semi-estructurada permet doncs, que les dones sentin que poden guiar el transcurs del relat sense que hi hagi una intromissió en la seva intimitat. Per altra banda, el relat de vida es considera també un bon mètode per reflectir els resultats ja que ofereix una perspectiva narrativa que facilitarà la credibilitat de la investigació, i que pot ajudar a comprendre la realitat d'una manera clara. En el següent apartat s'explicarà com s'ha portat a terme el disseny de l'instrument.

5.3 Disseny de l'instrument

Prèviament al disseny de les entrevistes semi-estructurades, tal i com proposa Legrand (1993), s'ha hagut de concretar l'enfocament que se li vol donar. Per suposat s'ha fet necessari fer una revisió teòrica prèvia sobre el tema a estudiar, tal i com recomana el mateix autor.

Inicialment es dissenya un guió d'entrevista en el que es seleccionen els elements que es volen abordar. Tal i com afirma Bertaux “no es tracta, evidentment, d'un qüestionari, sinó d'una llista de preguntes que sorgeixen sobre el tema d'estudi, el mode de funcionar i el seu context d'acció” (Bertaux, 2005, p. 64). Seguint amb la proposta que fa el mateix autor, es té en compte la informació prèvia que es té sobre la persona a entrevistar, per tal de poder tenir-ho en compte en el transcurs de l'entrevista. Es planteja un guió general, que serà comú a

totes les entrevistes i al qual s'afegiran els elements que sorgeixin durant el transcurs (*Veure Annex 1*). Per al guió es seleccionen ítems tenint en compte els elements a estudiar per assolir els objectius del treball. Es plantegen els següents ítems:

- Perfil: Edat, nacionalitat, temps d'estada a Espanya
- Context familiar: fills a càrrec, parella, relació amb la família
- Dificultats que identifica la dona durant el seu procés
- Superació o no de les dificultats identificades. Quines es troben encara en procés.
- Estratègies personals que ha posat en marxa per afrontar les dificultats.
- Manera d'interioritzar les dificultats o problemes i recursos per fer-ho.
- Paper de l'entorn en el procés de millora i recuperació.
- Grau de confiança en sí mateixa, autoestima i fortalesa interior. I l'evolució d'aquestes al llarg del procés.
- Grau de confiança en les persones de l'entorn.
- Suport de l'entorn.
- Figures o elements claus en el procés de recuperació.
- Paper de l'afecte en el procés.
- Percepció de l'acompanyament professional durant el procés.
- Percepció personal de la finalització del procés al programa SICARcat o del canvi d'etapa.
- Objectius assolits i metes de futur.

El guió servirà a mode de guia de l'entrevista, que es compona de dues parts: una primera en que s'introdueix a la dona la temàtica d'interès, i els ítems del guió de manera general. S'animarà a la dona a que expliqui a partir de la introducció inicial dels temes d'interès, els elements de la seva història que consideri significatius, i s'anima a que sigui ella mateixa qui pugui guiar l'entrevista. Una segona part en que es remetrà als temes que hagin quedat

pendents d'abordar, així com un acompanyament durant el transcurs del relat. La guia de l'entrevista servirà per recordar tots els temes que es volen tractar, però en cada situació es decidirà com plantejar-les en funció del desenvolupament de l'entrevista (Taylor & Bogdan, 1994). Es tenen en compte també aquells elements que es desprenen de la comunicació no verbal, qualsevol element que sorprengui o que pugui resultar significatiu.

5.4 Procediment

Per portar a terme l'aproximació a les dones a investigar, s'ha pres com a referència el que proposen Bertaux (2005) i Taylor & Bogdan (1994). Es va establir un primer contacte a través de professionals de SICARcat que ja coneixien les dones per tal d'introduir la possibilitat de participar en la investigació. En un segon terme, s'ha establert el contacte directe amb les dones per explicar el motiu i intencionalitat de la investigació (Taylor & Bogdan, 1994). Es va remarcar també que l'interès no es centra tant en la particularitat individual sinó en l'experiència com a subjecte d'un fenomen social (Bertaux, 2005). Per suposat, es va destacar l'anonimat per respectar i preservar la intimitat de les dones, així com la modalitat de l'entrevista. Això va afavorir l'accessibilitat i va reduir la reticència, tenint en compte la delicadesa de la temàtica.

L'elecció de l'espai per portar a terme les entrevistes es consensua amb les dones, fent una valoració prèvia dels espais dels quals es disposa. En dos dels casos es van portar a terme al propi domicili de les dones, ja que es va considerar important que es trobessin en un ambient còmode i relaxat, el que afavoriria un millor desenvolupament del relat. En el tercer cas, degut a la impossibilitat de portar-ho a terme al domicili és la dona la que proposa un espai que resulta còmode per a ella. En l'últim cas, la situació va estar diferent, ja que en el contacte amb la dona, aquesta va preferir fer-ho a través d'una carta, donat que va considerar

que podria expressar-se més fàcilment. En una trobada en un espai de SICARcat, se li van proposar els temes a tractar i la dona va escriure la carta.

La durada total de les trobades oscil·la entre una hora i mitja i les tres hores. En aquest còmput de temps s'inclouen també les interaccions prèvies i posteriors a l'entrevista. En els casos en que ja es coneixia a les dones s'estableix una conversa amb elles. En els casos que no es coneixien, es tracta d'interactuar per tal de crear un clima de confiança. La durada total de les entrevistes ha variat entre una i dues hores depenent del que cada dona ha volgut explicar. Tres de les quatre entrevistes van ser enregistrades amb veu, mentre que una de elles va prendre un format diferent. En aquest últim la dona va preferir fer-ho a mode de relat escrit, partint dels ítems del guió a tractar, tal i com s'ha explicat anteriorment. Es poden consultar les entrevistes complertes a *l'Annex 2*.

5.5 Anàlisi

Per a analitzar els relats de vida s'ha escollit l'anàlisi de tipus comprensiu. Tal i com proposen Bertaux (1998) i Bichi (2002), l'anàlisi de contingut de tipus comprensiu és una bona manera d'entendre els elements que interactuen en la realitat explicada per les persones investigades. Segons proposen aquests autors, caldrà fer més d'una lectura dels relats per una comprensió més profunda de les informacions que no apareixen explícitament al relat. En aquest tipus d'anàlisi, les persones entrevistades no es consideren únicament la font d'informació, sinó com un "actor social que pot dir del món social del qual en té experiència" (Bichi, 2002 com es cita a Pretto, 2011, p. 177). L'anàlisi comprensiu facilitarà també crear representacions sobre les relacions i processos que donen lloc als fenòmens dels que parlen les persones investigades (Bertaux, 2005).

Aquest tipus d'anàlisi comença des del primer contacte amb les dones entrevistades. Fa referència a tres grans dimensions: el cicle de vida, la vivència, i la interacció de l'entrevista

(Pretto, 2011). Les tres dimensions permetran estructurar el contingut del relat en subcategories escollides en relació als ítems del guió de l'entrevista i als elements d'interès pels objectius del treball. La classificació de la informació en les diferents subcategories facilitarà l'anàlisi de la informació.

La primera dimensió, cicle de vida, fa referència a la trajectòria viscuda per les dones i als elements que han configurat aquesta trajectòria. En aquesta dimensió es desglossaran diferents subcategories: l'edat i la nacionalitat, el temps d'estada a Espanya, el context familiar, la situació personal, les dificultats identificades, la formació, el treball i la situació actual. Tenint en compte aquestes subcategories es podrà analitzar quina ha estat l'evolució fins al moment actual.

La segona dimensió, la vivència, es podrà analitzar com les dones han viscut aquesta evolució. Aquesta dimensió segons Pretto (2011), fa referència al com i el perquè de la trajectòria vital. Es desglossaran tres subcategories: factors de resiliència, elements per la construcció de processos resilents i, tutors de resiliència. És a dir, s'analitzaran els factors de resiliència posats en marxa per fer front a les dificultats derivades de la situació de TEH. Per altra banda, també es podrà analitzar quins elements han estat significatius per a la construcció de processos resilents, en cas que s'hagin desenvolupat. També s'analitzarà l'existència de tutors de resiliència com a figures significatives en el procés. Aquest apartat tindrà un caire interpretatiu, que partirà del relat de les dones i la relació amb els elements que promouen el desenvolupament de processos de resiliència.

La tercera dimensió, interacció, permetrà analitzar els elements significatius derivats de les entrevistes. Es desglossaran subcategories tals com: comunicació no verbal, l'espai, i l'assoliment o no d'elements significatius per a la investigació.

L'anàlisi es portarà a terme de manera horitzontal, en relació als diferents relats de vida obtinguts. Per a la descripció de l'anàlisi, s'utilitzaran fragments literals del contingut dels relats de vida, situant-los en la dimensió i subcategoria a la qual aporta informació. Això permetrà una comprensió global del tema (Pretto, 2011). Caldrà tenir en compte els *indicis* que facin referència al tema d'interès. Per això cal fer varies lectures dels relats per identificar aquells elements que han influenciat l'experiència i poder així fer incloure'ls en la dimensió i subcategoria corresponent, per la posterior interpretació (Bertaux, 2005). Es pot consultar l'anàlisi complet a l'*Annex 3*. En apartats posteriors es fa una descripció dels resultats i la discussió dels mateixos i s'exposen les conclusions.

5.6 Perspectiva ètica

“La investigació en educació [...], no és només un acte tècnic; és davant de tot l'exercici d'un acte responsable, i des d'aquesta perspectiva la ètica de la investigació s'ha de plantejar com un subconjunt de la moral” (Buendía & Berrocal, 2001, p.2). La validesa y la credibilitat són inseparables de la raó ètica de qualsevol investigació. “La ciència descansa en la crítica per construir la credibilitat. Sense pensament crític no hi ha ciència, pues aquesta té com a missió fer del pensament crític un mètode per construir-se a sí mateixa” (González, 2002, p 90).

En la investigació qualitativa es porten a terme procediments que impliquen relacions entre persones (Sandín, 2003). Aquesta relació implica posar de manifest una sèrie de principis ètics que guiïn la investigació i que ajudin a “equilibrar el rol com a «investigador» i al mateix temps com a persona propera i sensible cap a la realitat que intenta conèixer, comprendre o transformar” (Sandín, 2003, p.208). En el treball s'evitarà caure en el reduccionisme i el prejudici, i practicar el respecte pels Drets Humans. El treball d'investigació amb Éssers Humans implica doncs un acte de responsabilitat que s'ha de basar en el respecte com a principi bàsic. El respecte i la protecció pels Drets Humans fonamentals

esdevenen un element transversal en qualsevol investigació i intervenció educativa. Aquest element cobra encara més importància en la temàtica que aborda aquest treball, donat que la investigació es dirigeix a persones que han patit una greu vulneració dels seus Drets.

A continuació es resumeixen els principis ètics proposats per autors com Esiner (1998), Punch (1994), Christians (2000) (citats a Sandín, 2003; Buendía & Berrocal, 2001), en que es basa tot el treball i que són transversals en tota la investigació.

- Consentiment informat en que els subjectes han d'acceptar ser estudiats i coneixedors de la finalitat de la investigació. Aquest principi inclou l'accés a les fonts d'informació o subjectes d'investigació.
- Autonomia, relacionat amb la premissa Kantiana que els subjectes han de ser tractats com un fi en sí mateixos.
- Privacitat i confidencialitat en el que es respectarà l'anonimat dels subjectes de la investigació (si així ho desitgen), i s'evitarà exposar-los a actes que puguin suposar un perjudici per a ells.
- La paritat en que s'accepta la participació de tots els subjectes amb igual pes en el desenvolupament de la investigació.
- Respecte mutu que exigeix la no discriminació, no invasió de la intimitat i respecte per la llibertat.

A banda de tots els principis esmentats, el Codi Deontològic de l'Educació Social(2003) recull una sèrie de principis relacionats amb la ètica professional i que es troben en coherència amb els anteriors. En aquest document apareixen els principis de respecte per la dignitat, la llibertat, intimitat i no discriminació, que es respectaran des d'una perspectiva professional.

6. Resultats

Les dones participants han tingut recorregut vitals diferents, compartint una mateixa experiència: la situació d'exploració sexual derivada del Tràfic d'Éssers Humans. Els relats que han facilitat ens fan coneixedors/es d'històries diferents però amb elements en comú. Tal com s'explicava anteriorment els resultats s'agruparan en tres grans dimensions: cicle de vida, vivència i interacció, en que es desglossaran subcategories d'anàlisi. Al llarg de l'anàlisi es farà ús de pseudònims per preservar la privacitat de les participants.

Primera dimensió: Cicle de vida

Dimensió que contextualitza el cicle vital de les dones. Engloba el perfil, la trajectòria de les dones i elements que configuren la trajectòria (subcategories).

- Edat, nacionalitat i temps d'estada a Espanya

Dues de les dones de nacionalitat romanesa, d'edats compreses entre els 21 i els 24 anys, viuen a Espanya entre 5 i 6 anys. Una dona de nacionalitat nigeriana de 34 anys, compleix 10 anys d'estada al país, i la dona de nacionalitat ucraïnesa de 32 anys, fa 11 anys que viu al país. La captació i l'inici de la situació d'exploració es dona entre els 16 i els 24 anys.

- Context familiar

Pel que fa al context familiar i l'entorn al país d'origen, en dos dels casos és desestructurat. Es caracteritza per la mala relació amb els progenitors, una manca d'afecte i consum de tòxics en un dels dos casos. El context no propicia el desenvolupament de la primera resiliència i afavoreix la vulnerabilitat a la captació, fins i tot, hi ha una implicació per part de la família. Així ho expliquen les dones:

“ Pues mira, yo soy de Rumania llegué a España con 19 años porque me captó una mafia de prostitución a causa de mi madre. Resulta que mis padres están separados y yo creo que mi madre no estaba bien, estaba celosa de mí.” Bela

“Porque la familia la verdad es que no tengo mucha relación con ellos. Porque no llevamos bien y ellos, mis padres beben mucho, mi hermana tiene sus problemas, entonces de la familia...”. [...] “con mi madre sí que no... tengo una historia con ella que no nos hablamos desde que murió mi hijo por su culpa.” Natalia

En el cas de les dues altres dones, no s'especifica tan obertament el context familiar. En les afirmacions d' Ylenia (pseudònim dona romanesa de 21 anys), es pot interpretar que el context familiar no era positiu, a més cal tenir en compte que és captada en una edat primerenca. Considera família a les persones que li van oferir suport a SICARcat.

“Y sé que siempre serán como una familia para mí (la familia que nunca tuve ni tendré a la que sé que siempre podré acudir para lo que sea) , cuando estoy allí estoy en mi casa.”

- Situació personal i de TEH

Tres dels casos van ser forçades a exercir la prostitució, sense tenir coneixença prèviament de la finalitat de l'estada a Espanya. En el cas de la Natalia, era conscient de que venia per exercir la prostitució, donat que ja l'exercia al país d'origen, però sense coneixement de que contrauria un deute i que estaria sotmesa a control. A més de l'explotació sexual, existeixen diferents situacions de violència i fins i tot violació.

“Estuve en la calle durante un mes, ese mes fue el peor de mi vida, porque sufrí maltratos por esa persona, fui obligada a hacer una cosa que yo no quería hacer y muchas más cosas de las que preferiría no hablar.” Ylenia.

“Ya me explicaron cuando venía para lo que voy y que es lo que voy a hacer. [...], pero claro cuando ya te sientes cómo en una prisión, que no puedes llamar, no puedes comprar teléfono, no puedes enviar dinero... entonces empiezan las discusiones.” Natalia.

“Y él empezó a acercarse a mí, ¡pero yo no quería! Y entonces él hacía fuerza y yo también, pero claro él tenía más fuerza que yo, y entonces pues ya te imaginas lo que pasó... Uf que vergüenza...” Bela.

- Dificultats identificades

Les principals dificultats identificades per les dones han estat la soledat davant la situació i la dificultat per enfrontar-la sense una xarxa de suport. També s'identifica l'edat primerenca en dos dels casos com una dificultat, ja que va suposar un handicap en el seu procés de recuperació, tot i que també pot interpretar-se com un punt fort en alguns moments del procés. Totes les dones parlen de la dificultat inicial de confiar en les persones que els van oferir suport i també a l'hora d'establir relacions, el que en general marca un malestar inicial en el programa SICARcat, que disminueix progressivament. L'autoestima ha suposat una dificultat en alguns dels casos, i va requerir el suport de l'entorn i de professionals per construir-la. Dues de les dones parlen també del procés judicial i penal en el que han de continuar participant, com una gran dificultat que genera baixades emocionals. La salut, sobre tot a nivell psicològic esdevé una de les dificultats de les dones, ja que en ocasions poden sentir culpabilitat i depressió. Cal tenir en compte també, que tot i que hagi finalitzat la situació d'explotació continuen donant-se dificultats familiars, relacions de violència, procés

de dol, etc. La regularització de la situació administrativa és una dificultat a la que s'enfronten, donat que és un procés llarg i en ocasions depèn de la seva col·laboració en els processos policials.

- **Formació i treball**

Totes les dones entrevistades han fet cursos de formació de competències bàsiques per aprendre l'idioma i en alguns casos de formació especialitzada el que ha afavorit la inserció laboral. La situació actual de les dones en tres dels casos és bona, són autònomes, tot i que dues d'elles es troben a l'etapa final del procés d'autonomia, tenen expectatives de futur, parella i es troben recuperades en diferents àrees de la seva vida. En un dels casos, s'identifica encara vulnerabilitat, donat que es troba en un procés judicial amb la seva ex-parella recent de la qual va sofrir maltractaments. En general valoren positivament el canvi de les seves vides i es senten felices.

“Ahora ya tengo lo que quería, un trabajo , mi piso , vivo con mi pareja y no dependo de nadie”. Ylenia.

“Tuve que volver a SICAR a pedir ayuda porque no sabía qué hacer.” Bela.

“Yo ahora bien, ahora estoy feliz. Porque bueno he podido recuperarme, aunque a veces estoy mal, pero estoy feliz.”. Edith

“A nivel personal me siento muy bien, porque yo nunca hubiese imaginado llegar hasta aquí. Sigo teniendo objetivos, porque quiero ahorrar lo que pueda y cojerme un piso para mí. Y ya luego más adelante ya veré como va todo.” Natalia.

Segona dimensió: La vivència:

Dimensió que engloba el com i el perquè de la seva evolució i procés de recuperació. Es desglossaran subcategories per analitzar els elements que han afavorit l'evolució.

- Factors de resiliència

Cal destacar en aquest apartat que totes les dones fan referència a la necessitat de supervivència. En ocasions únicament utilitzen la seva capacitat de resistència a la situació concreta, sobre tot pel que fa al context familiar, a l'etapa d'explotació o a les relacions de parella amb violència. En d'altres situacions però, sí que posen en marxa factors de resiliència. Si es relaciona amb les quatre categories proposades per Grotberg (2008), totes identifiquen el suport de l'entorn com a favorable per al seu desenvolupament i entenen l'afecte com un pilar bàsic en el seu procés de recuperació (*jo tinc*).

“Claro también si tienes apoyo es más fácil, porque yo estaba sola, y entonces el estar con más gente que te ayuda a hacer cosas te hace no pensar i intentar seguir adelante.” Bela.

“Aunque cuando estás mal, pues ayuda que tengas personas que te animen. Para mí ha sido importante esto.” Edith.

Totes les dones es refereixen a la seva fortalesa interior com un pilar que les ha ajudat a sortir endavant. Destaquen la necessitat de ser conscients de quina era la seva realitat i els esforços que havien de fer per canviar-la (*jo sóc*). Les diferents experiències vitals, han afavorit que es consolidés la fortalesa personal. Dues de les dones han estat capaces d'utilitzar de manera constructiva les dificultats, prenent-les com a motivació o referència per evitar-ne la repetició i extreure'n quelcom positiu.

“Me di cuenta de que si había pasado por eso, podría ser capaz de muchas cosas. Era muy joven y tenía la oportunidad de empezar una vida nueva, así que supongo que en parte aunque no quería pensar en eso, lo que me pasó fue un motivo para luchar. Tenía claro que no quería depender nunca más de nadie para que no me volviese a pasar nada parecido.” Ylenia.

“Sí bueno, yo creo que siempre he sido más de luchar. Hay momentos que yo me apago y entonces tengo ganas de tirar la toalla y decir ya está no quiero nada más. Pero luego cuando hay alguna cosita que me da esa ilusión, pues arranco otra vez. Si, bueno me cojo a eso y así empiezo a salir más adelante.” Natalia.

“Cuando no te queda más remedio que sobrevivir, no sé, supongo que hay algo que te hace ser más fuerte. Porque ahora sé lo que quiero y también lo que no quiero.” Bela.

Pel que fa a la confiança en sí mateixes, en general expliquen que l’han anat consolidant a mesura que han anat aconseguint els objectius. És a dir, els ha ajudat veure els resultats dels seus esforços per guanyar seguretat i continuar fixant-se objectius. Entenen que la responsabilitat del seu canvi es troba en cadascuna d’elles (*jo estic*).

“tiene que haber algo dentro de ti que te haga esforzarte. Bueno sabes que tienes que trabajar duro si quieres cambiar tu vida.” Edith.

“Solo quería sacarme el título y ponerme a trabajar para valerme por mí misma y no depender de nadie. Al cabo de tres años ya tenía el título y ya estaba trabajando” Ylenia.

“Antes era muy pequeña y no sabía nada de lo que quería y no entendía nada. Pero con el tiempo pues sí, he ido confiando un poco más. Porque he visto que puedo hacer cosas y no pensar en todo lo que me ha pasado, porque si no, no podría vivir.” Bela.

“No me veo capaz de hacerlo hasta que lo empiezo a hacer. Hay veces que pienso “yo no puedo hacer esto” y entonces lo dejo y luego lo vuelvo a intentar hasta que me salgo.” Natalia.

Referent a les competències personals per afrontar els problemes, han utilitzat diferents estratègies. En general les dones consideren que els ha ajudat assumir plenament els problemes, tot i que pogués ocasionar patiment, per buscar els recursos i el moment adequat per resoldre’ls (*jo puc*). Tot i que en alguns casos, han preferit utilitzar l’estratègia d’evitar pensar en el problema tot i saber que existeix, per evitar el patiment buscant recursos externs que ajudessin a solucionar el problema de manera indirecta reduint el malestar.

“Antes de afrontarlo hay que pensar bien las cosas. Qué tienes que hacer, cómo lo puedes hacer. Porque si lo haces en caliente te puedes equivocar. Yo creo que tienes que pensarlo muy bien. También ayuda que haya personas que te apoyen y te ayuden a ver los problemas o a saber cómo hacerlo.” Natalia.

“Tienes que darte cuenta de qué es lo que pasa, y de cuáles son tus problemas. No es tan fácil... Pero yo creo que sí que necesitas eso. Es un choque, y es muy duro, pero a mí me ha ayudado así. También hay veces que yo sola no me he dado cuenta, ¿no? Y las personas que hay contigo te ayudan a verlo y también a saber cómo superar.” Edith.

- **Elements que han afavorit desenvolupament de processos resilients**

S'identifiquen com a elements que han afavorit el desenvolupament de processos resilients la cobertura de les necessitats bàsiques de salut i de convivència en un entorn segur i l'afecte i el suport de l'entorn en totes les dones. En tres d'elles, l'obertura a noves experiències, l'establiment de relacions positives i la formació i el treball. En dos dels casos la independència i la seguretat en sí mateixes han estat elements afavoridors. I en una de les dones s'identifica també l'humor com un element que l'ha ajudat a desenvolupar processos resilients.

- **Tutors de resiliència**

Pel que fa als tutors de resiliència, totes les dones valoren el suport per part dels professionals i les Germanes Adoratius en el seu procés de recuperació. Si bé cal destacar que en el procés vital es podrien identificar diferents tutors de resiliència. Dues de les dones a banda del suport de SICARcat, entenen la parella sentimental com el principal suport. Una de les dones també identifica la formació com un element central en el seu procés de recuperació.

Tercera dimensió: La interacció

Dimensió que engloba els elements de la interacció que han influenciat les entrevistes i l'assoliment d'objectius del treball.

- **Coneixement previ de les dones**

Dues de les dones entrevistades ja eren conegudes per la experiència del Pràcticum II, el que ha afavorit el desenvolupament del relat i alhora ha facilitat l'accés. També ha estat positiu per generar un ambient més relaxat. En els altres dos casos, no hi havia coneixença prèvia el que va ocasionar que l'ambient de l'entrevista fos més tens inicialment i s'anés relaxant a mesura que avançava.

- **Comunicació no verbal**

Durant el desenvolupament, s'observen elements de la comunicació no verbal com l'establiment de contacte visual. En una de les entrevistes era estable i segur, mentre que en les altres s'evitava el contacte visual al tractar temes que resultaven difícils de recordar o bé que provocaven una certa vergonya. En totes les entrevistes es pren una distància adequada per no mostrar una actitud d'intromissió cap a les dones. Amb una de les dones es va utilitzar el contacte corporal per una banda per donar confiança i seguretat a la dona alhora d'explicar la vivència, i per altra banda, per mostrar empatia.

- **Direcció del relat de vida**

Tres de les participants van saber dirigir el relat, tot i que es feien petites interrupcions per aclarir, reafirmar o expressar empatia. En un dels casos era més dirigit, donat que en alguns moments la dona tenia dificultats per seguir el relat.

- **Assoliment d'objectius**

Es valora positivament la informació obtinguda, ja que ha estat significativa per a l'assoliment dels objectius. Tot i això, cal destacar que hauria estat positiu profunditzar més en algunes qüestions, però es va tenir en compte la dificultat de les dones per expressar-ho i també el respecte per la informació que les dones volien facilitar.

6.2 Discussió dels resultats

Els resultats reflecteixen com el context familiar té un paper important tant en la captació de les dones, com en el desenvolupament de recursos personals que consolidarien la primera resiliència. Tot i que en els casos investigats el context i l'entorn no era positiu, veiem com no ha estat determinant. Cal tenir en compte que en els primers anys de vida l'entorn té un paper central per la consolidació dels recursos propis. Tot i això, s'ha pogut comprovar que

encara que no hagi estat així, les dones han estat capaces de desenvolupar altres estratègies i buscar recursos en altres contextos.

A la descripció dels resultats hem vist, com el desenvolupament de processos resilents ha estat afavorit per l'assoliment progressiu de diferents nivells que es poden relacionar amb *la caseta* de Vanistendael (1997). La cobertura de necessitats bàsiques com la salut, la higiene, la son i la convivència, han estat la base per assolir els següents nivells. L'entorn segur i les persones d'aquest, han afavorit a la construcció de l'autoconcepte i a l'establiment de relacions, que suposen l'assoliment dels fonaments per la construcció de la resiliència així com dels nivells posteriors. Sempre en interacció amb l'entorn i derivat dels primers nivells de la caseta, han identificat elements que han facilitat donar un sentit a les seves vides, el que ha permès despertar la consciència de les capacitats i competències personals, fiant així l'autoestima. En alguns casos hem vist com l'assoliment de l'últim nivell que proposa Vanistendael (1997), l'obertura a noves experiències, ha estat un element significatiu per la construcció de processos resilents.

Els diferents nivells de la caseta requereixen la interacció dels mateixos, el que ens remet al que Manciaux (2003), Cyrulnik (2001) i Grotberg (2008), afirmen sobre la necessària interacció del propi individu amb l'entorn i amb les seves experiències anteriors. En aquest sentit, els resultats demostren com algunes de les dones han utilitzat les experiències negatives per desenvolupar noves motivacions i descobrir les pròpies capacitats. Si recordem els factors de protecció de Wolin i Wolin (1993), es destaca en les dones la introspecció, la independència, la capacitat de relacionar-se i en alguns dels casos l'humor. No obstant, aquests factors que fan referència a les qualitats o capacitats individuals de les dones, han hagut de posar-se en marxa a través d'accions i conductes resilents, en interacció amb diferents elements de l'entorn. És el que Grotberg (2008) entén com a necessari per al desenvolupament de processos resilents. Així doncs hem vist com les dones, en diferents

nivells i situacions, han interioritzat i utilitzat el suport de l'entorn i l'afecte com pilars bàsics per al seu procés de millora, que faria referència al factor de resiliència *jo tinc*. Pel que fa al *jo sóc* es destaca la fortalesa personal que ha estat necessària desenvolupar, per afrontar les diferents experiències i que s'ha anat consolidant amb el suport extern. Relacionat amb els dos factors de resiliència esmentats, i amb l'avaluació de les metes aconseguides, s'ha finançat la confiança i seguretat en sí mateixes, construint així el *jo estic*. De les accions i interaccions per construir els pilars de resiliència anteriors, es desenvolupa el *jo puc*.

Recuperant el sentit que Lecomte i Vanistendael (2002) donen a l'afecte, veiem com als resultats es reflecteix que aquest ha estat imprescindible en els diferents nivells del procés de recuperació de les dones. En ocasions aquest afecte ha afavorit a l'establiment del vincle amb un tutor de resiliència que en alguns casos ha estat un professional i en altres casos la parella sentimental. Però més enllà de les relacions personals, hem vist que tal i com exposa Cyrulnik (2001), no necessàriament esdevé tutor una persona. Els resultats reflecteixen com la formació i el treball ha esdevingut en ocasions un tutor de resiliència que ha acompanyat el procés.

A partir dels resultats s'ha pogut observar que la situació d'explotació derivada del Tràfic d'Éssers Humans, no sempre és condicionant per una evolució desfavorable. Els resultats no podran ser generalitzables ni extrapolables a tot el col·lectiu, donat que tal i com afirmen tots els autors esmentats i com s'ha reflectit als resultats, depenen de la situació, del context, de les qualitats de cada individu i de les seves accions.

7. Conclusions

Els resultats de la investigació han permès comprendre com les dones víctimes de TEH que han passat pel programa SICARcat, han fet una evolució en el seu procés vital posant en joc diferents elements. La informació proporcionada per les dones, pot servir com a orientació per a la pràctica professional, per acompanyar en la construcció de processos de resiliència.

El procés de recuperació de les dones ha estat llarg i en alguns casos encara continua. Si tenim en compte el temps d'estada de les dones entrevistades, es pot comprendre com l'evolució i la millora tant a nivell de salut, personal i professional s'ha allargat durant molts anys i en alguns casos hauran de passar-hi més per assolir-ho per complet. Aquest és un element que permet comprendre la globalitat i dificultat que implica treballar únicament el desenvolupament de processos resilents. L'assoliment de diferents nivells, depèn de cada dona i de la situació en una temporalitat concreta. És per això que caldrà tenir en compte tots els elements que envolten la persona, és a dir, tenir en compte la dona com una globalitat.

En tots els casos el pas pel programa SICARcat, ha estat una oportunitat per començar una nova vida. Cal destacar que la majoria de les dones, tot i el suport i l'acompanyament durant l'estada en el programa, ho van viure com una etapa difícil, en la que començaven de nou o per primera vegada a fer-se responsables de les seves vides. Es pot entendre doncs, com una etapa de confrontació amb la realitat, en la que s'entén indispensable un acompanyament adequat dels professionals per al desenvolupament de processos resilents adequats a cada situació. Hem vist com l'afecte tant en l'entorn de convivència, en els professionals i en les relacions personals, ha estat un element determinant que ha afavorit el procés. De la mateixa manera, s'ha reflectit la vulnerabilitat a la que poden exposar-se si no posen en marxa factors de resiliència. L'absència d'aquests factors, pot ocasionar la repetició de situacions de violència. Cal destacar però, que tot i que es doni un acompanyament adequat, la dona ha de ser conscient de la responsabilitat que té en el procés i que ha d'entendre l'entorn com el

company de viatge que ofereix seguretat però que no fa el camí. És aquest també un element que cal tenir en compte des de la perspectiva professional, tant a l'hora de fixar els objectius i les expectatives, com a l'hora de posar-ho en pràctica.

El Tràfic d'Éssers Humans amb finalitats d'explotació, és una realitat complexa, difícil i canviant. Aquesta realitat ha estat la quotidianitat de les dones que han participat i probablement ho serà de moltes altres. La intervenció socioeducativa requereix doncs una adaptació constant a aquesta realitat. Centrar la intervenció en l'acompanyament de construcció de processos resilients, pot ser una manera de treballar les diferents àrees vitals de manera transversal, donant un nou enfocament a la intervenció socioeducativa i a la pràctica professional. En aquest sentit es considera important, fer incidència en la necessitat d'estudiar la resiliència en aquest àmbit, per tal que els professionals i agents que intervenen en el procés disposin dels coneixements i eines per acompanyar en la construcció de la resiliència.

Per altra banda hem pogut veure com tot i les dificultats que han tingut les dones, han sabut construir els ciments d'una casa que estava en runes, compondre-se de nou, retrobar la felicitat o en alguns casos conèixer-la per primera vegada. S'ha pogut veure com l'Educació Social és una professió que no només ha posat a l'abast una sèrie de recursos, sinó que va més enllà i ha entrat en les històries de vida d'aquestes dones i formen part de la seva experiència. Només per veure com aquestes dones assoleixen petites metes que per a elles poden ser molt grans, val la pena continuar treballant per enriquir la pràctica professional i la relació que se'n desprèn d'ella.

8. Educació social i el TEH

De la mateixa manera que el fenomen de Tràfic d'Éssers Humans és global i complex, ho és la professió de l'Educador/a Social. El Codi Deontològic de la professió marca les bases d'aquesta i n'estableix les funcions. Aquestes s'han d'adaptar a cada context i particularment a cada cas amb el que es treballa. A continuació es tractarà de fer una relació del que s'exposa al Codi Deontològic de l'Educació Social en la intervenció en l'àmbit del TEH, així com fer una proposta de les estratègies que els professionals poden posar en marxa per afavorir el desenvolupament de processos resilients en les víctimes.

8.1 Codi Deontològic i TEH

L'educació social s'entén com :

“Dret de la ciutadania que es concreta en el reconeixement d'una professió de caràcter pedagògic, generadora de contextos educatius i accions mediadores i formatives, que són àmbit i competència professional de l'educador social i que possibilita: la incorporació del subjecte de l'educació a la diversitat de xarxes socials, entesa com el desenvolupament de la sociabilitat i la circulació social. La promoció cultural i social, entesa com a obertura a noves possibilitats de l'adquisició de béns culturals, que amplii les seves perspectives educatives, laborals, d'oci i participació social” (Associació Estatal d'Educació Social [ASEDES], 2003).

Prenent com a base la definició de la professió, s'entén que en la intervenció amb les víctimes de TEH es treballa per afavorir la seva emancipació i autonomia. Partint de la vulneració de Drets que pateixen les víctimes, es fa necessari destacar la importància del caràcter integral de la intervenció. La protecció dels Drets en que es fonamenta el Codi Deontològic (2003), esdevé doncs una de les primeres premisses a treballar amb aquest col·lectiu. Caldrà doncs en primera instància cobrir les necessitats bàsiques.

En un segon terme es podria destacar l'acció mediatra de la professió, que fa referència a “facilitar les relacions interpersonals, minimitzar les situacions de conflicte i propiciar nous itineraris per al desenvolupament personal, social i cultural” (ASEDES, 2003, p.38). En aquesta línia cal destacar un element que esdevé primordial en la intervenció amb víctimes de TEH i que faria referència a la minimització de situacions de conflicte: la seguretat. Potser a diferència d'altres col·lectius, és un element que ha de ser central en la planificació d'itineraris personals, i passa per fer conscient a la víctima de l'exposició a situacions de perill. Per altra banda caldrà tenir en compte la necessitat de posar en pràctica les accions mediatres, tenint en compte els elements culturals que intervenen en el context i els trets culturals propis de les víctimes, davant el sorgiment de conflictes que es deriven de les situacions de malestar i inestabilitat.

La transmissió, desenvolupament i promoció de la cultura és fonamental per a que les víctimes puguin desenvolupar competències que afavoreixin un procés d'integració. La dificultat de comprensió de la llengua, el funcionament social i els patrons culturals, afegixen a la situació de vulnerabilitat de la víctima un handicap més. Des de l'educació social, s'han de plantejar metodologies molt concretes que s'adeqüin al perfil de cada víctima per afavorir processos de desenvolupament cultural.

En relació a la generació de xarxes socials, contextos, processos i recursos educatius, cal tenir en compte la importància de la generació de noves xarxes en que les víctimes puguin tornar o començar a establir relacions significatives i enriquidores per al seu desenvolupament i procés de recuperació. Caldrà treballar la incorporació progressiva en contextos socials diferents, tenint en compte cada cas individual i el moment en que es trobi del procés de recuperació. Cal destacar també la importància de poder analitzar correctament les necessitats educatives generals del col·lectiu, però posant èmfasi en les particularitats de cada víctima, que poden ser ben diferents. En aquest sentit doncs, seria necessari analitzar els

recursos disponibles propis de l'entitat i també un anàlisi dels recursos existents externs. De l'anàlisi de la realitat es desprendre la necessitat d'avaluar els programes o projectes que es porten a terme, per tal d'anar adaptant-los a les noves necessitats o realitats que vagin sorgint. És important desenvolupar conjuntament amb la víctima un Projecte Individual de Millora, en el que es fixin uns objectius realistes adequats a les seves necessitats, i que siguin pactats i revisats conjuntament, amb l'equip d'intervenció per una banda i amb la dona per una altra, en la temporalitat que s'estableixi. Per a l'elaboració dels PIM, caldrà tenir en compte tots els elements que s'han explicat anteriorment, tractant de fixar unes expectatives reals que n'afavoreixin l'assoliment i evitin la frustració tant de les dones com dels professionals.

Per posar en pràctica totes aquestes accions, caldrà un acompanyament individualitzat en que serà necessari l'establiment d'un vincle educatiu. L'educador/a social, haurà d'utilitzar les competències personals i professionals per afavorir l'establiment d'aquest vincle que es podrà establir de diferents maneres. Caldrà tenir en compte però, la possibilitat que no s'estableixi per la qual cosa haurà de ser conscient dels límits, i no forçar la relació educativa. L'establiment del vincle és un procés diferent en cada cas i es pot donar en diferents moments de la intervenció. Cal tenir en compte que en la pràctica professional intervenen també elements personals que poden dificultar l'establiment del vincle, en aquest sentit doncs, caldrà que les i els professionals puguin desenvolupar estratègies per a l'acompanyament amb el suport i/o coordinació d'altres figures amb les que s'hagi pogut establir un vincle educatiu.

És important també el desenvolupament de competències professionals adequades al context. En l'àmbit de Tràfic d'Éssers Humans, intervenen elements com la cultura del país d'origen, la posició de la dona en la societat, les rutes que realitzen i els fets que es donen durant el viatge, la metodologia que utilitzen les xarxes, la religió, el context familiar al país d'origen, les polítiques i legislació de prevenció i protecció, eines d'identificació, drets i deures als que s'acullen les víctimes, recursos existents, etc. Tot i que la intervenció de cada àmbit

professional estarà relacionat amb unes competències concretes, es fa necessari conèixer bé el fenomen per la qual cosa es fa necessària una formació continua que permeti comprendre aquesta realitat i les seves variacions per revisar les estratègies d'intervenció.

8.2 Orientacions professionals per afavorir processos resilents en víctimes de TEH

Derivat dels coneixements assolits entorn la resiliència, del procés d'investigació del treball i relacionat amb les competències professionals de l'educador/a social, es fa a continuació una proposta d'estratègies d'intervenció per afavorir els processos de resiliència en les dones víctimes de TEH. Aquesta proposta pot servir com una guia per a la intervenció, tenint en compte que la construcció dels processos resilents, requereix la posada en pràctica de diferents accions.

- **Acollida i sentit de protecció:** en el primer contacte amb les dones, es fa necessari mostrar una actitud acollidora que faciliti a la dona una situació còmoda. Cal tenir en compte, tot i no conèixer inicialment la història, que es troba en una situació de vulnerabilitat i que ha patit una greu vulneració de Drets fonamentals. Caldrà doncs posicionar-se des d'una distància adequada que eviti la intromissió i afavoreixi l'augment progressiu de la confiança, així com el sentit de protecció.
- **Coneixement de la història de vida:** en la mesura del possible, serà necessari conèixer l'experiència vital de la dona, ja que aquesta donarà informació sobre elements del context que caldrà tenir en compte en la intervenció. És important identificar i comprendre el context familiar, l'entorn, la cultura i la religió.
- **Diagnòstic social:** derivat de la història de vida, de les entrevistes inicials i de les primeres observacions, caldrà determinar per una banda quines són les necessitats bàsiques a cobrir (salut, hàbits d'alimentació, descans i seguretat), i per altra banda

identificar competències assolides així com les capacitats i potencialitats de la dona, per plantejar una proposta d'intervenció i d'acompanyament.

- **Tenir en compte les limitacions:** referides tant a aquelles de la pràctica professional, com en la relació. Caldrà doncs, buscar els recursos existents per superar-les. Utilitzar la figura d'un/a mediador/a intèrpret, pot ser positiu sobre tot en els moments inicials ja que poden donar-se dificultats amb la comprensió de la llengua i sorgir la necessitat de comprendre elements del context cultural que poden ser claus en la intervenció i en l'establiment del vincle educatiu (estructura familiar, normes socials, posició de la dona a la societat, vivència de la religió, codis de comunicació no verbal, etc.)
- **Afecte com element central:** entendre l'afectivitat com la base de la relació educativa és un element clau tant per a l'establiment d'un vincle positiu, com per a la construcció de processos de resiliència. L'afecte permetrà oferir un espai en que es posin en joc les emocions, i en que la dona pugui prendre consciència del suport i de que més enllà de la pràctica professional s'estableix una relació en la que ella és algú que ens importa. Alhora permetrà el reconeixement mutu. Caldrà fer un acompanyament individualitzat, en que es concreti com a centre de la intervenció la dona com una globalitat.
- **Destacar les potencialitats:** derivat de la relació afectiva i el reconeixement de l'altre, es podrà treballar des de les capacitats i potencialitats de la dona. Serà important el reconeixement de les accions positives, dels canvis i les millores i de fer crítiques constructives sobre els aspectes que caldrà millorar, fent èmfasi en la confiança que es deposita en ella per les habilitats que té o ha desenvolupat i en els aspectes positius. Això afavorirà que la dona reflexioni o assumeixi les seves

competències personals i les seves capacitats augmentant progressivament la confiança en sí mateixa i l'autoestima.

- **Fomentar la responsabilitat dels propis actes:** utilitzar les potencialitats de cada dona per despertar la consciència de responsabilitat en les pròpies accions i millores. Fer protagonista a la dona en el seu procés, destacant les seves capacitats i sent exigent dins d'aquestes. Pot ajudar fer un seguiment utilitzant eines visuals que permetin a la dona autoavaluar-se. Caldrà però tenir en compte el punt en que es troba la dona i adequar les exigències al moment concret. Transmetre les exigències com a pròpies de la persona de manera que serveixin com a motivació. En aquest sentit, caldria que evitar postures directives per part dels i les professionals que puguin desviar la responsabilitat, i fer-ho des d'una posició horitzontal. Caldrà també que els professionals prenguin consciència de la responsabilitat en l'acció educativa i no confondre-la amb la responsabilitat de les accions de la dona.
- **Despertar la consciència crítica:** fomentar el desenvolupament de processos cognitius que permetin la reflexió dels propis actes. Caldrà treballar amb la dona els recursos per portar-ho a terme, facilitant eines que permetin fer-se una autocrítica constructiva evitant la culpabilitat. Seria necessari també que els professionals ho posin en pràctica per avaluar la intervenció i poder adaptar-la quan calgui.
- **Deixar espais per a la pròpia reflexió:** promoure espais de silenci i reflexió en que la dona pugui autoavaluar-se i repensar-se. Generar espais de reflexió també en els professionals.
- **Identificar els tutors de resiliència:** caldrà tenir en compte que no sempre seran els i les professionals qui esdevinguin tutors de resiliència. Es fa necessari analitzar

elements que ens permetin identificar-los, per fomentar el vincle i el manteniment d'aquest. En el cas que no s'identifiquin, seria important buscar elements de connexió amb la dona que ens permetin esdevenir tutors o buscar altres recursos que puguin interioritzar com a tutors de resiliència. Caldrà tenir en compte que poden servir com a tutors de resiliència qualsevol element de l'entorn que serveixi de suport i motivació per a la seva recuperació.

- **Promoure l'ampliació de la xarxa social:** posar a l'abast espais o recursos en que les dones puguin establir relacions significatives que afavoreixin la construcció o reconstrucció del sentit de la vida, així com fomentar el sentiment de pertinença a un grup. Això permetrà el reconeixement de la dona amb els altres, despertar la consciència de l'afecte que els altres tenen cap a la pròpia persona i l'obertura a noves experiències que enriqueixin la seva pròpia.
- **Establiment de sinèrgies i treball en xarxa:** coordinació amb tots els professionals que intervenen en el procés per identificar elements de prioritat segons el moment. Buscar recursos externs, que permetin posar a l'abast nous recursos per que les dones puguin desenvolupar-se en altres contextos, així com treballar aquells elements que queden fora de les funcions o competències dels i les educadores socials.
- **Plantejar objectius i expectatives realistes:** tenir en compte la història de vida de la dona i el punt en que es troba, per plantejar els objectius conjuntament amb ella per evitar fixar expectatives molt altes que comportin la frustració de la dona i dels professionals. Això facilitarà que la dona pugui anar revisant els objectius assolits i aquells que estan en procés d'assolir-se, fomentant així l'assentament de l'autoconcepte i de les pròpies capacitats. Per altra banda, evitarà que els

professionals portin a terme una intervenció inadequada al procés de millora de la dona.

- **Tenir en compte els codis culturals:** utilitzar-los com a nexes de connexió per la integració en la cultura del país d'acollida, evitant imposicions i sentiment de superioritat d'una cultura sobre una altra. Adaptar les accions, respectant els elements culturals, potenciant les semblances entre elles.
- **Identificar interessos:** pot ajudar a buscar activitats que permetin desenvolupar competències personals i tècniques. Es pot partir dels interessos de la dona per fer propostes i tractar així de fer-ho significatiu per al procés. Fomentar els hobbies com un mitjà de socialització, distracció i com a quelcom enriquidor. Pot donar-se el cas que pel recorregut vital de la dona o bé per una qüestió cultural, no sàpiguen identificar els seus hobbies o interessos. Caldrà posar a l'abast un ventall i animar a la dona a provar diferents activitats, destacant la importància de dedicar estones a ella mateixa i als seus interessos. Practicar hobbies pot ser molt positiu, donat que es poden generar espais de distensió i fomentar l'ús del temps de lleure en activitats constructives que poden finançar l'autoconcepte.
- **Respecte per la llibertat individual:** respectar en tot moment les decisions i la intimitat de la dona. Cal tenir en compte que poden prendre's decisions que des d'una perspectiva professional es considerin negatives per al seu procés de millora. S'haurà de respectar a la dona per damunt de tot, informant i/o posant al seu abast altres recursos de suport, o fent una avaluació del seu procés fins al moment destacant tots els processos que s'han posat en marxa i es quedarien paralyzats.

- **Flexibilitat i adaptació:** tenir consciència de que la inestabilitat caracteritzarà el procés. Per aquest motiu es fa necessari ser pacients i flexibles en la pràctica. La rigidesa pot ocasionar un distanciament de la dona i el trencament del vincle. La quotidianitat pot donar pistes de com adaptar-nos i trobar els moments adients per a cada acció, posposar-les quan sigui necessari o replantejar-les. Són elements a tenir en compte l'estat d'ànim, factors externs d'influència, inestabilitat emocional i capacitat de gestió de les emocions. És probable que un cop assolits objectius i certa estabilitat, el procés torni a ser inestable. Serà necessari en aquests moments transmetre a la dona el suport i recuperar les potencialitats.
- **Posar en pràctica eines i buscar recursos per la gestió emocional:** les emocions esdevenen un element central en els processos de millora i en la construcció de processos resilents. Caldrà doncs treballar-les de manera directa o indirecta. Promoure la identificació de les emocions, relacionar-les amb fets o situacions concretes, reflexionar sobre les accions que comporten certes emocions, identificar elements d'autocontrol, etc. Depenent de cada dona, s'haurà de trobar el mitjà adient per fer-ho i pot ser positiu fer-ho de manera indirecta a través de l'esport, de l'art, de la música, etc. En ocasions pot fer-se necessari el suport de professionals externs especialistes, que donin eines a la dona i també als professionals de com treballar-ho.
- **Buscar en les experiències elements constructius:** plantejar accions i/o activitats individuals o en grup (tenint en compte els perfils que puguin participar), que permetin reflexionar sobre experiències negatives i identificar aquells elements que han pogut ser constructius tenint en compte la seva situació actual. Caldrà tenir en compte la dificultat d'exposar de manera directa i oberta les experiències negatives,

per tant s'hauran d'utilitzar materials o recursos que permetin abordar-ho de manera indirecta: pel·lícules, textos, dinàmiques, role-playing, etc.

- **Fomentar l'adquisició de competències tècniques:** caldrà començar per les necessitats bàsiques com pot ser la llengua en molts casos i promoure la formació tècnica i específica a mesura que avanci el procés. La formació esdevindrà un element clau en l'autonomia de les dones i permetrà millorar l'autoestima, la seguretat personal i dotar de capacitats per posar pràctica factors de resiliència.
- **Posicionament humil, afectiu, de confiança i horitzontal:** conduir l'acció educativa des de l'acompanyament, establint els límits i compromisos en la relació i l'acció professional. Buscar el punt de trobada amb la dona sense envair el seu lloc, evitant el paternalisme i la dependència. Posicionar-se des d'una postura propera a la dona tot, portant a terme l'acompanyament de manera horitzontal i posant a l'abast de la dona, els coneixements i competències pròpies de l'educador/a social, per a que pugui utilitzar els que consideri necessaris.
- **Utilitzar l'escolta activa i actituds empàtiques:** transmetre a la dona que és escoltada i se la comprèn. Ser coherents entre la comunicació verbal i no verbal, per evitar generar contradiccions i malestar en les dones. Mostrar a la dona que en la relació hi ha un espai per al diàleg i que la comunicació esdevindrà primordial per a la comprensió i el reconeixement mutu. Així com fomentar accions que permetin desenvolupar l'empatia en les dones, que en ocasions es pot veure alterada, el que pot afavorir que interioritzin la comprensió de les diferents maneres d'actuar en funció de les situacions.

- **Promoure la comprensió de l'entorn segur:** transmetre a la dona el suport que s'ofereix des de la pràctica professional per a que ho interioritzi com un entorn segur. Caldrà també promoure accions que permetin prendre consciència d'elements positius i negatius en les relacions socials i en l'entorn, per tal que puguin identificar elements de perill i tenir estratègies per evitar-los o enfrontar-los.

Les estratègies exposades requereixen de la interacció, i la connexió amb elements de l'entorn. Al llarg de la intervenció no pot oblidar-se que els processos de resiliència es construeixen en interacció amb el context, per la qual cosa caldrà tenir present tots els elements que hi són presents. En moltes ocasions, pot ser difícil posar en pràctica les diferents estratègies tenint en compte que algunes es desprenen del desenvolupament d'unes altres i que existeix una interrelació entre elles. Tot i això, caldrà tenir-les presents per poder posar-les en pràctica en un moment significatiu.

9. Difusió o impacte

La temàtica escollida per a aquest treball pot servir per donar a conèixer la globalitat del fenomen del Tràfic d'Éssers Humans i fer-ho també des d'una perspectiva de la professió de l'Educació Social, tant a estudiants com a professionals. El treball pot servir també per conèixer i comprendre la realitat de les dones víctimes de TEH, no només per a professionals del sector social, sinó per a qualsevol àmbit professional o persona que pugui estar en contacte amb una víctima de TEH.

10. Referències bibliogràfiques

- Ajuntament de Barcelona. (2006). *Pla Àbits. Pla per a l'Abordatge Integral del Treball Sexual*. Barcelona. Extret de: <http://w110.bcn.cat/Dones/Continguts/Documents/plaabits.377.pdf>
- Associació Estatal de l'Educació Social, C. G. de C. d'Educadors i Educadores Socials. (2000). *Documents professionalitzadors*. Extret de: <http://medcontent.metapress.com/index/A65RM03P4874243N.pdf>
- Becoña Iglesias, E. (2006). Resiliència: definició, característiques y utilidad del concepto. *Revista de Psicopatología Y Psicología Clínica*, 11(3), 125–146. <http://doi.org/10.5944/rppc.vol.11.num.3.2006.4024>
- Bertaux, D. (2005). *Los relatos de vida. Perspectiva etnosociológica*. (Bellaterra Edicions, Ed.). Barcelona.
- Buendía, L., & Berrocal, E. (2001). La ética de la investigación educativa. *Agora Digital*, 1(1994). Extret de: <http://rabida.uhu.es/dspace/handle/10272/6606>
- Consell d'Europa. Convenio del Consejo de Europa sobre la lucha contra la trata de seres humanos (2005). Varsovia. Extret de: http://www.accem.es/ficheros/documentos/pdf_trata/Convenio_Consejo_de_Europa.pdf
- Cornejo, M., Mendoza, F., & Rojas, R. C. (2008). La Investigación con Relatos de Vida: Pistas y Opciones del Diseño Metodológico. *Psykhe (Santiago)*, 17(1), 29–39. <http://doi.org/10.4067/S0718-22282008000100004>
- Cyrułnik, B. (2001). *La maravilla del dolor. El sentido de la resiliencia*. (Ediciones Garnica, Ed.) (2nd ed.). Barcelona.
- Defensor del Pueblo. (2012). *La trata de seres humanos en España: Víctimas invisibles*. Madrid. Extret de: http://www.defensordelpueblo.es/es/Documentacion/Publicaciones/monografico/Documentacion/Informe_Defensor_del_Pueblo_trata.pdf
- Directiva 2011/36/UE del Parlamento Europeo y del Consejo de la Unión Europea. (2011). Extret de: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:101:0001:0011:Es:PDF>
- Directiva 2012/29/UE del Parlamento Europeo y del Consejo de la Unión Europea. (2012). Extret de: <https://www.boe.es/doue/2012/315/L00057-00073.pdf>
- Esperanza, P. (2014). Política y Legislación de la UE en la Lucha contra la Trata | Revista Voces contra la Trata de Mujeres | Proyecto ESPERANZA Adoratrices. Retrieved December 8, 2015, from <http://voces.proyectoesperanza.org/politica-y-legislacion-de-la-ue-en-la-lucha-contra-la-trata/>
- EUROSTAT. (2015). *Trafficking in human beings. Statistical Working Paper*. Luxemburg. Extret de: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eurostat_report_on_trafficking_in_human_beings_-_2015_edition.pdf
- European Comision. (2013). *The EU rights of victims of trafficking in human beings*.

- Belgium. Extret de: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/thb_victims_rights/thb_victims_rights_en.pdf
- Federación de Mujeres Progresistas. (2008). *Trata de mujeres con fines de explotación sexual en España. Estudio exploratorio*. Extret de: http://www.redfeminista.org/nueva/uploads/Estudio_Trata_FMP.pdf
- González Avila, M. (2002). Aspectos éticos de la investigación cualitativa. *Revista Iberoamericana de Educación*, 29, 85–103. Extret de: <http://www.rieoei.org/rie29a04.PDF>
- Grotberg, E. H. (2008). Nuevas tendencias en resiliencia. In *Descubriendo las propias fortalezas* (Paidós, pp. 19–31).
- Gutiérrez, C., Botero, D. P., Coronel, E., & Pérez, A. (2009). *Revisión teórica del concepto de victimización secundaria*. Theoretical review of the concept of secondary victimization, 15(1), 49–58. Extret de: <http://www.scielo.org.pe/pdf/liber/v15n1/a06v15n1.pdf>
- Lecomte, J. Vanistendael, S. (2002). *La felicidad es posible. Despertar en niños maltratados la confianza en sí mismos: construir la resiliencia*. (Gedisa, Ed.) (1st ed.). Barcelona.
- Legrand, M. (1993). *L'approche biographique*. (Homes et perspectives - Desclée de Brouwer, Ed.). París.
- Llei Orgànica, 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal. BOE, núm. 281 de 24 de novembre de 1995. Extret de: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>
- Llei Orgànica, 4/2000, del 11 de gener, sobre els drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social. BOE, núm.10 del 12 de gener del 2000. Extret de: https://www.boe.es/boe_catalan/dias/2009/12/12/pdfs/BOE-A-2009-19949-C.pdf
- Manciaux, M. (2003). *La resiliencia: resistir y rehacerse*. (S. A. Gedisa, Ed.) (Primera). Barcelona.
- Mellillo, A. (2005, April). La resiliencia en el pensamiento de Boris Cyrulnik. *Campo Grupal*, 66, 2–4. Extret de: <http://www.psicosocial.edu.uy/bahia/66.pdf>
- Ministeri de Sanitat Serveis Socials i Igualtat. (2015). Plan Integral de Lucha Contra la Trata de Mujeres y Niñas con Fines de Explotación Sexual. 2015-2018. Extret de: https://www.msssi.gob.es/fr/ssi/violenciaGenero/tratadeMujeres/planIntegral/DOC/Plan_Integral_Trata_18_Septiembre2015_2018.pdf
- Miravalles, A. F. i, & Ortega, J. G. (2012). *La resiliencia en entornos socioeducativos*. (S. Narcea, Ed.). Madrid.
- Nacions Unides. Protocolo para prevenir, reprimir y sancionar la trata de personas, especialmente mujeres y niños, que complementa la Convención de las Naciones Unidas Contra la Delincuencia Organizada Transnacional (2000). Extret de: http://www.accem.es/ficheros/documentos/pdf_trata/Protocolo_Palermo_-_ESP.pdf
- Nacions Unides. Protocolo Contra el Tráfico Ilicito de Migrantes por Tierra, Mar y Aire, que Complementa la Convención de las Naciones Unidas Contra la Delincuencia Organizada

- Transnacional (2006). Extret de: http://www.oas.org/juridico/spanish/tratados/sp_proto_cont_tráfi_líci_migra_tierra_mar_aire_comple_conve_nu_cont_delin_orga_transn.pdf
- Nacions Unides. (2007). *Resolució aprovada per la Assemblea General de las Naciones Unidas. 61/144. Trata de mujeres y niñas.* (Vol. 17852). Extret de: http://www2.ohchr.org/spanish/bodies/hrcouncil/docs/gaA.RES.60.1_Sp.pdf
- Oficina de les Nacions Unides Contra la Droga i el Delicte. (2009). *Manual sobre la investigación del delito de trata de personas. Guia de autoaprendizaje.* Costa Rica: UNDOC.
- OIT. (2012). *Estimacion mundial sobre el trabajo forzoso. Resumen ejecutivo.* Gènova. Extret de: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_182010.pdf
- Organització Internacional del Treball. (2014). *Profits and Poverty. The Economics of Forced Labour.* Genova. Extret de: http://www.adoratrius.cat/nova_web/wp-content/uploads/2014/07/Informe-OIT.pdf
- Organització Internacional per les Migracions, Comisió Interamericana de Dones, Institut Nacional de Migració, I. N. de les D. (2011). *La trata de personas. Aspectos básicos.* Extret de: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=d803aac7-f555-4102-8a30-b36dab837601@sessionmgr12&vid=2&hid=20>
- Organització Mundial de la Salut. (2013). *Comprender y abordar la violencia contra las mujeres. Consecuencias para la salud.* Washington D.C. Extret de: http://www.paho.org/hq/index.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=23950&Itemid=
- Pla de Protecció Internacional a Catalunya (2015). Departament de Benestar Social i Família. Generalitat de Catalunya. Extret de: http://benestar.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicos/05immigracio/proteccio_internacional/catala.pdf
- Preto, A. (2011). Analizar las historias de vida: reflexiones metodológicas y epistemológicas. *Tabula Rasa, 15.* Extret de: <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=39622587010>
- Protocol De Protecció de Les Víctimes de Tràfic D'Éssers Humans a Catalunya. (2013). Generalitat de Catalunya. Extret de: http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/docs/2013/10/17/11/42/02a5c5e2-dd84-4af4-b6db-29bb016553e5.pdf
- Protocolo Marco de Protección de las Víctimas de Trata de Seres Humanos. (2001). Consejo General del Poder Judicial. España. Extret de: http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Relaciones_institucionales/Convenios/Protocolo_marco_de_proteccion_de_las_victimas_de_trata_de_serres_humanos
- Proyecto Esperanza. (2011a). Intervención, recuperación y resiliencia. *Revista Voces, 12,* 1–3.
- Proyecto Esperanza. (2011b). Nuestro objetivo: la desvictimización. *Voces Contra La Trata*

de Mujeres., 11, 1–16.

- Proyecto Esperanza. (2013). La protección a las víctimas de Trata en España aún es insuficiente. Extret de: <http://www.proyectoesperanza.org/la-proteccion-a-las-victimas-de-trata-en-espana-aun-es-insuficiente/>
- Proyecto Esperanza. (2015). BALANCE EN LA LUCHA CONTRA LA TRATA: AVANCES SIGNIFICATIVOS, PERO PARCIALES. Extret de: <http://www.proyectoesperanza.org/balance-en-la-lucha-contr-la-trata-avances-significativos-pero-parciales/>
- Red Española Contra la Trata de Personas. (2008). *Guía básica para la identificación, derivación y protección de las personas víctimas de trata con fines de explotación.*
- Refugiats, A. C. de les N. U. per als. (2011). *Comentario conjunto de las Naciones Unidas a la Directiva de la Unión Europea. Un enfoque basado en los Derechos Humanos.* Bruselas. Extret de: <http://www.acnur.org/t3/fileadmin/Documentos/BDL/2013/9250.pdf?view=1>
- Reial Decret Legislatiu, 5/2008, del 24 d'abril, pel qual s'aprova el text refós de la Llei del dret de les dones a eradicar la violència masclista. DOGC, núm 5123.
- Sandín, M. (2003). La ética en la investigación cualitativa: más allá del método. In M. G. Hill (Ed.), *La investigación cualitativa en educación. Fundamentos y tradiciones* (1st ed., pp. 203–212). Madrid. Extret de: http://www.ingebook.com/ib/IB_Browser/5773#13/z
- SICAR cat. (2014). 18 d'Octubre: Dia Europeu contra el Tràfic d'Éssers Humans amb finalitats d'explotació. Extret de: https://sicarcat.files.wordpress.com/2014/10/npcat_sicarcat_20141018.pdf
- Taylor, S. J., & Bogdan, R. (1994). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación. Introducción a los métodos cualitativos de investigación.* Barcelona: Paidós.
- UNDOC. (2014). *Informe mundial sobre la trata de personas. Resumen ejecutivo.* Viena. Extret de: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/GLOTIP14_ExSum_spanish.pdf
- Vanistendael, S. (1996). Què és la resiliència? Claret (Ed.), *La resiliència o el realisme de l'esperança.* (2nd ed.). Ginebra: BICE.
- Wolin, S.J i Wolin, S. (1993). *The resilient self: how survivors of troubled families rise above adversity.* New York: Villard Books. Extret de: https://books.google.es/books?id=7UF3-Wjg4SoC&pg=PA52&hl=es&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false

11. Autoavaluació

La realització d'aquest Treball de Fi de Grau ha suposat per a mi el desenvolupament de competències personals i professionals en l'àmbit del Tràfic d'Éssers Humans i la possibilitat de profunditzar en una temàtica que no és fàcil d'analitzar com és la resiliència.

Les expectatives inicials van anar canviant a mesura que començava a profunditzar en la temàtica i m'adonava de la globalitat del tema i la dificultat d'abordar-lo de manera concreta. Crec que he sabut posar els límits per fer d'aquest treball quelcom significatiu i no un treball que parli d'una globalitat sense més. Quan finalment es va acotar i centralitzar el tema, i després d'una gran recerca de fonts documentals, vaig ser conscient de la dificultat de plasmar una realitat com aquesta. M'interessava realment saber com les dones havien viscut tota la seva experiència, com han estat capaces de compondre-se després de tot. No ha estat fàcil arribar fins al final, escollir a qui voldria entrevistar, perquè, com ho faria, que preguntaria, com ho analitzaria, etc. No és una investigació a gran escala que em permeti generalitzar, ni teoritzar, però crec que ha estat significativa i que he aconseguit els objectius que em proposava. Si bé m'he trobat amb certes dificultats, com ha estat la indisponibilitat d'una de les dones per motius personals per participar, o la possibilitat d'ampliar els relats allargant les entrevistes en el temps, crec que els resultats obtinguts són positius. La flexibilitat i la capacitat d'adaptació formen part de la feina de l'Educador/a Social, i aquesta ha estat una oportunitat per posar-ho en pràctica. Pot ser si hagués utilitzat una altra metodologia hagués obtingut uns resultats diferents, o pot ser no, vaig escollir allò amb que més còmoda em sentia i que alhora considerava que m'ajudaria a assolir els objectius del treball. Estic satisfeta amb la feina que he realitzat, tot i que sé que hauré de millorar en molts aspectes, però crec que és un treball adient al que s'espera i es requereix en un Treball de Fi de Grau.

Sóc conscient que el que es tracta al llarg del treball és només una petita àrea de tot el que comporta, no només el fenomen de TEH, sinó de la professió de l'Educador/a Social dins d'aquest àmbit. Però crec que es descriu, es reflexiona i permet comprendre la importància de tenir en compte els processos de resiliència que fan les persones amb les que treballem i la nostra tasca en l'acompanyament per al desenvolupament d'aquests processos.

Per acabar, únicament vull fer referència a que gràcies a aquest treball he pogut aprendre de les persones que han volgut participar i que m'han ensenyat no només a veure una realitat que no es veu, sinó a reflexionar sobre com podem acompanyar-les.

Agraïments

Aquest treball ha estat possible gràcies a totes les dones que han volgut participar per explicar les seves experiències. Gràcies a totes elles per la seva sinceritat i per haver-me ensenyat a mirar més enllà dels ulls.

Agraeixo també a totes les persones que formen part del programa SICARcat, el seu suport per establir els contactes, així com per posar a l'abast la infraestructura.

Gràcies també a totes les persones del meu entorn, que m'han animat durant el desenvolupament del treball.

Gràcies, sense vosaltres no hagués estat possible.

Annexos

Annex 1. Guió de les entrevistes

Guió general

- Explicar la finalidad del trabajo y el respeto por el anonimato, el interés en ella como parte de una experiencia social.
- Perfil de la mujer: edad, nacionalidad, tiempo de residencia en España, hijos, familia.
- Dificultades identificadas una vez en España. (Idioma, falta de redes sociales, salud, lejanía de la familia, situación administrativa, salida de la situación de explotación, integración, etc)
- ¿Se han superado todas las dificultades? ¿Cuáles están por trabajar?
- ¿Cómo ha podido superar las dificultades identificadas? ¿Qué estrategias personales ha puesto en marcha?
- ¿Cómo ha vivido el apoyo del entorno?
- Confianza y seguridad en sí misma, fortaleza interior, ¿innata o construida a partir de las experiencias vitales?
- Confianza en el entorno y las personas que la han ayudado en el proceso. En caso de que hubiese falta de confianza, qué hizo que se aumentase la confianza y se crease vínculo.

- Qué figuras o elementos identifica como clave en su proceso de recuperación y como apoyo para afrontar las dificultades. (Tutores de resiliencia)
- Como ha interpretado e interiorizado el afecto del entorno y de los profesionales y que ha supuesto en su proceso.
- Cómo ha identificado las dificultades o problemas y que recursos ha utilizado para afrontarlos. (Identificando directamente el problema aunque cause dolor, tratando de evitarlo para retomarlo más tarde, buscando apoyo externo, ha sabido o no afrontarlo sola, etc.)
- ¿Qué ha sentido al finalizar la etapa en SICARcat? ¿Cómo fue esa etapa?
- ¿Cómo percibió la figura de las educadoras durante el proceso?
- ¿Qué ha conseguido hasta el día de hoy? ¿Cuáles son sus logros y sus futuras metas? ¿Cómo se siente?

Annex 2. Entrevistes

Entrevista 1. Carta escrita per la dona.

Pseudònim: Ylenia

Hola. Me llamo Y, tengo 21 años y soy de Rumanía . Hace casi 6 años que llegue a España. Fui una de las muchas chicas que vienen aquí engañadas .

En mi caso venía con un chico que supuestamente venía a ver a su hermano durante dos semanas. Me encontré de la noche a la mañana en la calle ejerciendo la prostitución. Imaginaros por un momento a una chica con 16 años que llega a un país que no conoce nada, a nadie, sin hablar el idioma, asustada y de repente tiene que ser una prostituta por órdenes de

un hombre porque resulta que no tiene dinero y él no ha trabajado en su vida . Pues así me sentí yo perdida , asustada sin poder explicarle a nadie lo que me pasaba porque no conocía a nadie y no me podía fiar de nadie por miedo a que ese hombre no se enterara.

Estuve en la calle durante un mes, ese mes fue el peor de mi vida, porque sufrí maltratos por esa persona , fui obligada a hacer una cosa que yo no quería hacer y muchas más cosas de las que preferiría no hablar. Hasta que un día conocí a una persona maravillosa que cada día me veía y sabía que algo me estaba pasando. Empezamos a hablar día tras día y me armé de valor y le conté lo que me pasaba y que no sabía qué hacer. Esta persona trabajaba con mujeres que habían sido víctimas de la trata. Fue por ella que aquel día fui a denunciar lo que me estaba pasando . Aunque ella se ofreció a llevarme a poner la denuncia yo no estaba segura, tenía miedo que no me tomaran en cuenta y tuviera que volver en la calle . Pero no fue así , todo el mundo me apoyaba ,estaban de mi lado y me decían que no me preocupara que aquello se había acabado .

No sabía si estar contenta porque iba a acabar todo aquello o estar asustada porque no sabía que iba a ser de mí . Puse la denuncia y no me fue difícil explicar lo que me había pasado porque la persona que conocí cuando estaba en la calle y a la cual yo le había contado todo era rumana, así que me hizo de traductora.

Después de todo eso me llevaron a conocer Sicar . Cuando llegue me sentía rara , no hablaba , no comía , triste por lo que me estaba pasando . Pero poco a poco me fui recuperando con la ayuda de toda la gente de Sicar . No fue fácil eso sí pero poco a poco me recupere . Era muy joven y eso a veces lo hacía un poco más difícil, porque era más inmadura. Pero sí que es verdad que había momentos que cuando estaba sola me ponía a pensar, que como fuese tenía que salir adelante. Me di cuenta de que si había pasado por eso, podría ser capaz de muchas cosas. Era muy joven y tenía la oportunidad de empezar una vida nueva, así que supongo que

en parte aunque no quería pensar en eso, lo que me pasó fue un motivo para luchar. Tenía claro que no quería depender nunca más de nadie para que no me volviese a pasar nada parecido. Con el tiempo decidí que me quería quedar aquí y que quería estudiar. Escogí hacer peluquería . Solo quería sacarme el título y ponerme a trabajar para valerme por mí misma y no depender de nadie . Al cabo de tres años ya tenía el título y ya estaba trabajando. Empecé a trabajar con 17 años porque entre de Prácticas y allí me quede. Combinaba los estudios con el trabajo .

Ahora ya tengo lo que quería , un trabajo , mi piso , vivo con mi pareja y no dependo de nadie . Me considero una persona fuerte porque las circunstancias me han echo ser así, también todo eso ha echo que madure antes de tiempo .

La gente que sabe mi historia dice que soy una persona valiente aunque yo pienso que si o si tenía que espabilarme y que no me podía quedar así destrozada porque es así es así como se queda una después de todo (destrozada) . Yo siempre he pensado que si las cosas pasan es por algo. Quizá tenía que pasar todo eso para que así conociera a gente tan maravillosa como la de Sicar, Porque sin ellas no sé qué habría sido de mí. Las educadoras: que te digo? En aquel entonces siempre discutíamos cuando me decían que tenía que salir adelante, de que todo aquello se podía dejar atrás pero yo lo veía todo negro. A día de hoy sé que tenían que de todo se sale y que aquello era una prueba más que me ponía la vida. Son unas personas increíbles que me ayudaron muchísimo aún cuando yo era tan negativa. Ellas supieron ayudarme a superar todo aquello. Cuando acabó mi etapa en Sicar fue muy raro porque acabo de una manera " diferente ". En pocas palabras acabó mal pero con el tiempo me di cuenta que me había equivocado y que las hermanas tenían razón en estar como estaban conmigo. Pero como siempre pasa solo vemos lo malo de esa persona pero lo bueno es que uno con el tiempo se da cuenta de que sólo querían lo mejor para mí. A día de hoy cuando voy a visitar a las hermanas es como si no hubiera pasado el tiempo siempre con el mismo

cariño. Y sé que siempre serán como una familia para mí (la familia que nunca tuve ni tendré a la que sé que siempre podré acudir para lo que sea) , cuando estoy allí estoy en mi casa.

Notas: En el primer contacto muestra dudas y no le gusta la idea de contar su experiencia. Finalmente es la mujer la que decide participar pero haciéndolo de manera no verbal. Propone hacerlo a modo de carta, ya que expresa que le resulta más fácil plasmar su historia de ésta manera y además es más cómodo para ella. Explica que no le resulta fácil ni agradable volver a recordar el pasado aunque esté acostumbrada a contarlo. Aún así, el relato muestra seguridad en la mujer y habla prácticamente de todos los temas que se le proponen inicialmente, sin que sea necesario remitir a ellos para profundizar. La lectura del relato hace notable que la mujer está completamente recuperada.

Entrevista 2

Pseudònim: Bela

La entrevista se lleva a cabo en un lugar que es habitual para la chica. Previamente a la entrevista hablamos un poco para romper el hielo y hacer más cómoda la situación. Ella me pregunta sobre varias personas que conocemos en común. Después de una pequeña conversación, le propongo que nos sentemos para empezar.

A. Bueno X (*nombre de la chica*) te comento un poco lo que pretendo con el trabajo. Mi idea es conocer cómo ha sido el proceso de algunas de las chicas que han pasado por Sicar.cat. Es decir, me interesa saber cómo cada una de vosotras ha afrontado las dificultades que han surgido de la experiencia que cada una ha vivido... por supuesto será totalmente anónima. Quiero que te sientas cómoda, y que expliques lo que tú

B. quieras... La idea es que a partir de los temas que yo te propongo, tú me vayas explicando y si en algún momento creo que podemos hablar un poco más sobre algo yo te iré preguntando, pero prefiero que seas tú la que lleves un poco el rumbo.

A mi me gustaría que me hablaras un poco de lo que tu quieras de tu historia, y a partir de ahí que me digas cuáles han sido tus mayores dificultades, cómo las has ido afrontando, si has tenido algún apoyo principal que te haya ayudado en el proceso, qué importancia le das al afecto para superar los problemas, etc. Vamos un poco por aquí y yo te iré guiando un poco. ¿Te parece?

C. Vale, bueno a ver por dónde empiezo.. (*se muestra indecisa*)

A. Tu tranquila, ves contándome lo que quieras.

B. Pues mira, yo soy de Rumania llegué a España con 19 años porque me captó una mafia de prostitución a causa de mi madre. Resulta que mis padres están separados y yo creo que mi madre no estaba bien, estaba celosa de mí. Y yo pienso ¿por qué una madre va a estar celosa de su hija? (*cambia el tono de voz*). Es algo que no entiendo. Entonces cuando llegué aquí, me llevaron a un club y desde ahí empezó todo... Me obligaban a estar en la calle y tenía que pagarles cada día unos 200€ (*duda*), bueno no recuerdo bien pero más o menos. Estaba con otras chicas en la calle, pero yo iba tapada porque hacía frío y no me gustaba. Claro había días que no podía pagarles porque no tenía dinero y entonces me pegaba. Éste chico, un paisano mío que no recuerdo el nombre... Espera...

A. No te preocupes, no importa, no hace falta que me digas nombres.

B. Bueno pues, esté paisano mío, que tenía un sobrenombre era gitano. Y me pegaba, me daba patadas y golpes por todo el cuerpo. Entonces empecé a tener más miedo, pero no podía hacer nada, estaba sola, no hablaba castellano y no sabía qué hacer. (*se toca*

la frente y mira hacia abajo mientras lo cuenta). Me quitaron la tarjeta SIM del teléfono y no podía hablar con nadie. Entonces un día que estaba trabajando en la calle un chico me dijo que él conocía a éste, el gitano, y que sabía que habían matado a una chica para vender sus órganos a los chinos. Que si no tenía miedo! Pero claro yo no me fiaba... pero cuándo seguían pegándome tuve más miedo, no quería morir, entonces un día me fui con él. Me dijo que me iba a llevar a casa de su prima y me llevó a un piso que no había nadie y me dijo que su prima había salido. Pero era toda mentira, no era nada de familia, eran amigos. Y él empezó a acercarse a mí, ¡pero yo no quería! (*su tono denota rabia*) Y entonces él hacía fuerza y yo también, pero claro él tenía más fuerza que yo, y entonces pues ya te imaginas lo que pasó... Uf que vergüenza (*se tapa la cara con las manos*)

- A. No te preocupes X, conozco más chicas que han pasado por lo mismo que tú. Si no quieres explicarlo no tienes por qué hacerlo...
- B. Bueno entonces, estuve con él. Vivía en esa casa pero él no salía nunca, estaba todo el día ahí conmigo y yo no quería estar con él y él lo sabía. Y esto le enfadaba y me amenazaba con volverme a llevar al club. ¡Yo quería escaparme! Pero no podía porque él siempre estaba ahí. Pero un día que salió, yo no sabía si podía llamar a la policía sin tener una tarjeta SIM, porque nunca lo había hecho. Entonces llamé y me hablaban todo el rato en catalán y yo no entendía nada. Solo les decía “socorro”. (*lo explica entre risas*). Y después de eso, pues ya empezó todo lo de la policía, Y (*nombra a abogada de Sicar.cat*) vino a hablar conmigo, y entonces fui a casa de las hermanas.
- A. Y, perdona que te interrumpa, ¿cómo llegaste a tomar la decisión de decir basta?
¿Por qué decidiste hacer ésa llamada?

- B. Bueno, pues.. el miedo ¿no? Porque no tenía otra opción. El miedo de volver otra vez allá, y yo no quería volver. Y cómo me amenazaba pues, yo le veía muy enfadado, y no quería volver. Me tenía que pegar para que me quedase con él. Es que era insoportable ya... (*se entrecorta la voz*). Además él no quería utilizar condón, y yo no quería quedarme embarazada. Yo pensaba por dentro: ¡por Dios que no me quede embarazada!
- A. Y después de todo esto que habías vivido, imagino que te costó mucho confiar en la gente.. En gente que te quería ayudar.
- B. En los hombres me cuesta (*entre risas*).
- A. Ya.. Te sigue costando hoy en día..
- B. Sí, pero con las mujeres no. Sólo con los hombres. Algunas veces cómo que sé cuándo ya mienten..
- A. ¿Y que crees que te ha ayudado a salir adelante con esto? Crees que ha habido alguna persona o alguna cosa que te ha ayudado?
- B. Bueno la decisión, yo decidí que no quería tener esta vida viviendo así, yo no tenía salida. Que por favor Dios no me dejase vivir más así, que si me tenía que ir del país pues me iba, pero que iba a hacer yo viviendo así. Pero bueno, después bien, porque gracias a las hermanas y las educadoras pues mejor. Ahora pues me siento mucho mejor, más fuerte también ¿no?. Porque todo esto pues te hace más fuerte, confrontarlo día a día. Aunque he seguido con juicios y no me gusta, me da mucho miedo, porque no es fácil ¿eh?. Es muy difícil. Ver la policía, los abogados y que te hacen muchas preguntas y tienes que pensar muy bien lo que dices. Bueno entonces creo que saqué muchas cosas que tenía dentro. Tampoco estaba todo el día pensando en lo que me había pasado, porque sino es imposible. Hubo momentos que tuve ganas de quitarme la vida, pero después pensaba que no. Porque tenía la oportunidad de salir

adelante y... pues eso me hacía seguir. Claro también si tienes apoyo es más fácil, porque yo estaba sola, y entonces el estar con más gente que te ayuda a hacer cosas te hace no pensar i intentar seguir adelante. Entonces bueno, ha sido un apoyo para mí. Aunque tienes que hacer algunas responsabilidades. Porque es muy difícil estar sola, en un sitio que no conoces que no entiendes el idioma. Bueno después conocí a otro chico, mientras estaba en Sicar.cat, y que después cuando salí nos fuimos a vivir juntos un tiempo. Aunque tampoco fue muy bien... Fue otra mala experiencia. Tuve que volver a SICARcat a pedir ayuda porque no sabía que hacer. Pero tengo un hijo...

A. (*Interrumpo*) ¿Un hijo con éste chico?

B. Sí sí, pero ya no somos juntos. Estuvimos un tiempo y después se acabó. A veces he necesitado ayuda, como cuando tuve que volver, y bueno ahora también estoy pendiente de una sentencia para la custodia de mi hijo porque tenemos problemas. En esto me están ayudando, porque sola no sé si lo podría hacer. . Pero bueno, ser madre me hace muy feliz. Me encanta, aunque da mucho trabajo. Pero me ha hecho más feliz.

A. Me alegro de que sea así. (*Me acerco para mostrar afecto*). Bueno y volviendo un poco a lo que me contabas antes, ¿tú has confiado en ti misma para afrontar los problemas?

B. Bueno, ahora más. Antes era muy pequeña y no sabía nada de lo que quería y no entendía nada. Pero con el tiempo pues sí, he ido confiando un poco más. Porque he visto que puedo hacer cosas y no pensar en todo lo que me ha pasado, porque si no, no podría vivir. Olvidarlo pues.. no se olvida, eso es imposible (*entre risas*). Pero bueno claro, cuando no te queda más remedio que sobrevivir, no sé, supongo que hay algo que te hace ser más fuerte. Porque ahora sé lo que quiero y también lo que no quiero. Antes no lo sabía. Pero bueno, poco a poco tienes que ir recuperándote. Porque si no

es muy difícil. Claro yo ahora tengo un trabajo con contrato y esto me gusta. Y sin el trabajo pues sería todo mucho más difícil, porque así puedo vivir y cuidar de mi hijo. Si no, no sé qué haría (*risas*). La verdad es que no es fácil pensar en todo lo que te ha pasado, ¿no? Pero si piensas también en la gente que te ha ayudado, pues eso te hace sentir diferente. Las personas que te apoyan y que te dan cariño, aunque a veces no lo entiendes, pero claro porque no estás bien. Pero después cuando lo piensas, sabes que eso te ha ayudado. Pero bueno, también tienes que ser fuerte para confrontar los problemas y saber lo que quieres, porque si no nadie te puede ayudar tampoco. Y también pues tienes que tener un poco de paciencia, aunque en ese momento no es tan fácil. Tienes que esforzarte aunque estés un poco mal y buscar algo que te haga sentir ilusión y bueno contar con el apoyo que tienes.

A. Porque tú a parte de Sicar.cat, ¿no has tenido relación con tu familia?

B. Bueno la verdad que no mucho, porque como en parte fue culpa de mi madre todo lo que me pasó... Sí que a veces llamo a algún primo y hablo de vez en cuando. Pero con mis padres no he tenido buena relación. Entonces tienes que acostumbrarte a vivir sola, y buscar apoyo de otra manera. Pero bueno eso ya no me duele, ya lo tengo olvidado. Porque he podido hacer cosas sola que no sabía que podría hacer, ¿sabes? Entonces pues eso me hace sentirme mejor, pensar que después de todo lo que he pasado, he podido superar algunas cosas. Porque bueno.. también tuve una mala experiencia con el chico este que te he dicho, el padre de mi hijo. Pero bueno, no sé, no quiero que me pase más esto. Ahora tengo mi hijo y tengo que cuidar de él y para mí eso es lo más importante.

A. Entonces, después de todo podrías decir que eres más feliz? Que sentiste cuando te fuiste de Sicar.cat y cómo te ves ahora?

B. Uf.. (risas). Pues sentí alivio, porque bueno ya empiezas a vivir sola, y aunque también da un poco de miedo ¿no?, pues sí sentí alivio porque empezaba a vivir mi vida. Y entonces pues sí, ahora soy más feliz, estoy mejor y contenta con mi trabajo y sigo saliendo adelante como puedo. Pero estoy muy agradecida, porque no sé que hubiese sido de mí, eso es imposible saberlo.

A. Bueno X (*nombro a la chica*), creo que ya tenemos suficiente. Quiero agradecerte que me hayas explicado todo esto, porque es importante para mí. Me alegro mucho de que con el tiempo todo haya ido mejorando y no dejes nunca de sacar esa fuerza que tienes dentro.

B. Jaja gracias...

A. Mucha suerte.

Notas: Su postura corporal y la comunicación no verbal, denotan inseguridad. Durante la entrevista hay momentos que parece que se hacen difíciles, la voz de la chica cambia cuando explica temas delicados, pero es bastante explícita. Hay momentos que aparece una risa que denota cierto nerviosismo. Me sorprende ésta risa, porque aparece en la narración de sucesos que son muy duros para ella, pero lo interpreto como un mecanismo de defensa. También destaco el cambio de postura corporal cuando hablamos de las dificultades y de los apoyos. Muestra una postura más introvertida, que denota una sensación de vergüenza y tristeza. Le cuesta mantener el contacto visual. Se utiliza el contacto corporal en algunas ocasiones para favorecer un entorno de confianza. Hay momentos en los que se hace necesaria la intervención para reconducir el relato. Sobre todo en la parte final de la entrevista, la chica se muestra más cómoda, hablamos de cosas que le hacen más feliz y se nota en su expresión facial.

Entrevista 3

Pseudònim: Edith.

La entrevista se lleva a cabo en la vivienda de la chica. Le propongo éste lugar porque puede ayudar a que ella esté más cómoda. Ya nos conocemos, así que hablamos un poco sobre lo que ella hace y lo que hago yo, lo que tiene pensado hacer en las fiestas navideñas, etc. Es ella misma la que me propone empezar a hablar cuándo yo quiera. Le pregunto si le parece bien que se grabe la entrevista a fin de poder transcribirla de manera anónima.

A. Bueno E (*nombro a la chica*), como te expliqué el otro día la entrevista es para mi trabajo final de carrera. Entonces como he tenido la oportunidad de estar en Sicar.cat me parecía interesante hacerlo sobre éste tema. He hecho entrevistas con varias chicas, para ver un poco como cada una ha afrontado su experiencia. O sea que no es algo personal, que quiera saber sólo de ti, si no que es para conocer un poco vuestra realidad, que en cada una imagino que será diferente. Entonces la idea es que tú me vayas explicando a partir de los temas que yo te propongo. No quiero interrumpirte demasiado, prefiero que tu vayas contando según te sientas y si es necesario yo te voy preguntando. Háblame sólo de lo que tú quieras. A mí me interesa saber, cómo tú has vivido ésta experiencia, cuáles han sido tus mayores dificultades y cómo las has ido afrontando. Con quien has contado, que te ha ayudado a salir adelante, como te sentías, como te sientes... Un poco por aquí. ¿Me entiendes?

E. Si si, vale.

A. De acuerdo, pues empieza con lo que tú quieras explicar.

E. Bueno, yo estoy más de 10 años en España. Soy de Nigeria y tengo 34 años, tengo un hijo pero está en Nigeria. Bueno.. mi experiencia ha sido de violencia y de maltrato, ¿sabes? Entonces... hice denuncia y todas las cosas y me ha tocado estar bajo asistencia social y al final estoy aquí en X (*nombra dónde vive ahora*), conocí a las hermanas y también a las educadoras y muy bien me trataron bien. Y bueno que ayudan a las víctimas a salir y a recuperar. Claro al principio es muy difícil salir y empezar, pero claro con el apoyo de las educadoras.. Y bueno también he tenido que luchar mucho para delante. ¿Sabes? Porque es muy difícil cuando te estás sola en un sitio que no conoces, ni sabes hablar idioma, ni tienes a nadie de tu familia y además te están obligando a hacer algo que no quieres. Para mí fue muy difícil esto, sentirme sola y sin saber qué hacer. Estar lejos de la familia fue muy difícil para mí, dejar mi hijo en mi país... Pero bueno, al final acostumbras a esto, aunque siempre hay días que duele. Claro cuando estás solo y no sabes quién puede ayudarte, te sientes mal. Yo me sentí muy mal porque no estaba bien... y no sabía cómo hacer para pedir ayuda. (*Hay una pausa*)

A. Bueno, lo entiendo... me pongo en tu lugar y imagino lo que debió ser. La relación con tu familia es buena? Entonces, para ti lo más difícil ¿fue separarte de la familia y estar sola ante todo lo que estaba pasando?

E. Sí bueno... más o menos. Porque me sentía perdida, y a nadie le gusta que le hagan daño y que le obliguen a hacer algo que no quiere. Fue muy difícil. (*Pausa*). Imagina como te sientes si te pasa eso... Puedes sentir culpable también, porque si empiezas a dar vueltas a la cabeza viene todo. Es mejor no pensar, pero cuesta. Si tienes apoyo es diferente, pero cuando estás sola difícil. Da miedo pensar porque no sabes lo que va a pasar y no sabes cómo hacerlo para salir. Pero bueno una vez lo has hecho, ya no te queda

más opción que seguir adelante. Aunque claro no es fácil sabes... si no tienes un apoyo es muy difícil recuperarte. Es muy duro porque yo he estado mucho tiempo sin hablar con mi hijo, y aunque te acostumbras, pues... siempre tienes algo ahí. Con mi familia hablo con mi hermano.. con mi padre.. Sí bueno, llevamos bien, pero hace tiempo que no hablamos.

A. Ya ya.. imagino que debe ser una de las cosas más difíciles en la vida.

E. Bueno claro, pero he pasado muchas cosas difíciles en mi vida. Y al final pues sabes que te tienes que hacer más fuerte porque si no te hundes a la primera. La salud también te afecta, ¿sabes? Yo necesito ayuda profesional para poder superar cosas...

A. Bueno ya lo entiendo... Pero aun así, supongo que tu habrás tenido tus propios recursos para seguir adelante... ¿Tu te consideras una mujer fuerte? ¿O crees que ha tenido que ser así un poco por fuerza?

E. Bueno, sí creo que soy fuerte ¿no? Pero también creo que la situación me ha hecho ser más. Cuando sabes tienes que seguir adelante, tienes que hacerte fuerte. Yo he tenido momentos en que ya creía que no podría más, pero al final no sé cómo he hecho, pues he intentado siempre salir. Creo que siempre he luchado, pero sí es verdad que cuando te pasa algo así, por supervivencia te haces más luchadora. Aunque bueno, a veces te hundes... Pero no sé, supongo que por supervivencia, cuando sabes que no hay opción, pues buscas como sea manera de superar las cosas. Yo todavía tengo juicios y eso es muy difícil, porque tienes que ver a gente y viene todo otra vez. Yo ya no quiero pensar más, porque entonces sí que te hundes. Llevo mucho tiempo. La verdad es que intento no pensar, ¿sabes? Porque sino estas siempre mal. Claro, hay momentos que no puedes evitar, porque olvidar... no se puede olvidar. (*Pequeña pausa pensativa*). Pero hay cosas que dejan de doler igual con el tiempo. También gracias a la ayuda que he tenido, y el apoyo. La verdad que con las hermanas me

ayudó mucho, y también las educadoras ¿no? Porque a veces te hacen darte cuenta de que puedes hacer muchas cosas, cuando tú crees que no puedes. Aunque en ese momento, no te das cuenta, y a veces no te gusta, pero después si lo piensas, ves que sí.

A. Ya, es que imagino que al principio cuesta un poco confiar en los demás... ¿no?

E. Si.. bueno... Al principio no confiaba mucho la verdad. Cuesta un poco confiar, porque tampoco entiendes muy bien... Pero con el tiempo, pues ya ves que te quieren ayudar y bueno es un apoyo. Y eso también pues ayuda a confiar más en ti. Aunque a veces no me veo capaz de hacer muchas cosas. Pero bueno, si tienes ganas puedes. Yo he podido estudiar, y ahora estoy haciendo un curso de camarera y con prácticas y todo. Y cuando vas viendo que tu vida cambia te sientes mejor. Yo me sentía mejor. También tenía muchas ganas de hacer cosas. También te ayuda a tener tiempo ocupado y así también ves que puedes conseguir cosas, aunque sea poco a poco. Yo quiero trabajar y también seguir estudiando. Ahora también tengo permiso de residencia y eso me hizo mucha ilusión. Tienes que buscar cualquier motivo así para alegrarte y no pensar. (*Entre risas*).

A. Claro claro, hay que aferrarse a las cosas buenas. Entonces para ir afrontando las dificultades ¿qué crees que ha sido clave para ti? Tus propios recursos, el apoyo externo...

E. Bueno un poco todo. Por un lado tienes que ser fuerte también, porque si tú misma no quieres salir adelante es difícil. O sea, tiene que haber algo dentro de ti que te haga esforzarte. Bueno sabes que tienes que trabajar duro si quieres cambiar tu vida. Yo bueno a mí el tener cosas que hacer me ido muy bien, tienes cabeza ocupada y también aprendes. Aunque cuando estás mal, pues ayuda que tengas personas que te animen. Para mí ha sido importante esto. También la ayuda de mi pareja. Con los profesionales pues es diferente, vives allí pero sabes que no es tu madre, entonces es distinto. Tener una rutina ayuda, es bueno porque te hace tener ganas de hacer cosas. Aunque a veces te enfades con las educadoras... (*risas*). Pero

bueno, la verdad es que yo me siento agradecida. Esta gente que ayuda a las chicas de la trata, también entiende que tu alomejor no estás bien. También tacto ¿no? La manera en que intenten ayudarte. Yo me he sentido muy acogida y he tenido cariño y eso hace sentirte querida. Dejas de sentir tan sola, y aunque sabes que no son tu familia, están ahí y te dan cariño. Pero bueno, también tienes que dejarte ayudar, que a veces cuesta, pero es que si no estás bien alomejor sola pues no puedes afrontar algunas cosas. Sí que es verdad que hay cosas que no quieres explicar, entonces tampoco pueden ayudarte y es tu misma quien lo hace. Yo con las cosas así, pues he intentado pensar yo sola cómo solucionarlo, de qué manera puedo hacerlo, y al final siempre encuentras algo, ¿no?. Aunque puedes equivocarte, pero es tu decisión. Pero bueno... yo a veces sí que es verdad que no me gusta explicar algunos problemas, entonces pues intento buscar de qué manera hacerlo preguntando a otras personas que conozco o de cosas que me hayan podido explicar...

A. Bueno claro, yo creo que es muy necesario. Pero me alegra que digas que lo has sentido así. ¿Lo consideras importante entonces, no? Al cariño me refiero...

E. Sí, bastante la verdad. Bueno también es verdad que a veces puede agobiar. Porque vives con unas normas y muchas no gustan. Pero te tienes que acostumbrar. Sí que es verdad, que cuando me fui pues me sentía más libre. Porque bueno, aunque ahora vivo en una casa de SICAR pues es diferente. Ya tienes más libertad, pero sigues teniendo apoyo de otra manera. Con X (*nombra a una educadora del proceso de autonomía*) siempre que necesito algo, pues está ahí. A veces también me enfado, pero bueno... Ya te digo, es diferente.

A. Ya ya, lo entiendo perfectamente. Entonces tu por ejemplo cuando has tenido que plantarte delante de tus problemas, ¿cómo lo has hecho? Quiero decir, ¿crees que es necesario mirar de frente el problema?

E. Bueno yo creo que sí. Tienes que darte cuenta de qué es lo que pasa, y de cuáles son tus problemas. No es tan fácil... Pero yo creo que sí que necesitas eso. Es un choque, y es muy duro, pero a mí me ha ayudado así. También hay veces que yo sola no me he dado cuenta, ¿no? Y las personas que hay contigo te ayudan a verlo y también a saber cómo superar. En parte, no puedes engañarte, aunque eso también te hace sentir culpable a veces, pero más vale no pensarlo así. Bueno si asumes cómo estas y si quieres cambiarlo, puedes empezar a recuperar. Hay muchas cosas... a veces lloras mucho... Yo ya te digo, me pongo mal con lo de los juicios, porque ya es demasiado tiempo y parece que no se acaba nunca. Yo no quiero ir más. Porque es sacar todo otra vez, es muy difícil.

A. Claro, es normal. Pero bueno poco a poco. Tú ahora mismo estás haciendo cosas y has conseguido llegar bastante lejos. ¿Cómo te ves ahora? ¿Cómo te sientes?

E. Yo ahora bien, ahora estoy feliz. Porque bueno he podido recuperarme, aunque a veces estoy mal, pero estoy feliz. Me gustaría traerme a mi hijo aquí, pero es muy difícil. Necesito dinero y también son muchas cosas. Entonces sería más feliz. Pero bueno, en parte te acostumbras a ésta situación. Intentas ser feliz y no dar muchas vueltas... Yo ahora quiero trabajar, seguir estudiando y a ver qué pasa.

A. Bueno lo importante es que tienes objetivos y eso te hará seguir luchando seguro. Quería saber también, volviendo un poco a lo que contabas antes, ¿recuerdas cómo sentiste el final de la etapa de SICAR?

E. Uf.. muchas cosas la verdad. No fue tampoco muy muy largo el tiempo que estuve allí, porque la verdad es que acepté la ayuda pero entonces ya estaba un poco mejor. Pero si recuerdo que fue como empezar una nueva etapa de vida. Fue importante porque sentirte libre

después de mucho tiempo me dio emoción. Por una parte sientes esa libertad y también la ilusión. Eso me hizo tener más ganas de hacer cosas y para encontrar un trabajo también. Voy a seguir esforzándome con eso.

A. Por supuesto, hay que insistir y al final tendrás resultados, estoy segura.

E. A ver si es verdad... mi ilusión ahora es encontrar trabajo, porque aquí tampoco es por siempre ¿no? Y también necesitas trabajo para vivir... Me gustaría de camarera porque ahora que estoy haciendo las prácticas en un hotel, me gusta trabajo y he aprendido también cosas. Y para mí es la manera de sentirme bien también, de que estoy haciendo algo en mi vida y que todo cambiado. Pero bueno... a esperar a ver qué pasa... Quiero también viajar a mi país, ver a mi hijo y mi familia pero necesito dinero para ir.. y sin trabajo no puedo pagarlo. No sé, ahora en momento tampoco pienso en lo que va a pasar dentro de mucho tiempo, porque tengo muchas cosas en las que pensar, pienso en lo que tengo ahora.

A. Bueno está bien que te fijes los objetivos a corto plazo, así a medida que los vayas consiguiendo cogerás más fuerza y podrás ir poniéndote más metas. Y bueno... hasta ahora creo que me has explicado bastantes cosas sobre lo que necesitaba saber. No sé si hay algo más que quieras tú explicar...

E. Bueno... yo creo que está bien...

A. Sí sí, por supuesto. Bueno, pues muchas gracias por tu colaboración, quiero que sepas que ha sido muy importante para mí que hayas podido participar y que valoro mucho lo que me has contado, porque entiendo que no es fácil remover algunas cosas... Así que gracias, de verdad.

E. De nada, espero que te sirva esto.

A. Seguro que sí!

Notas: previamente al inicio de la entrevista se muestra muy interesada por la temática de mi trabajo y me hace preguntas sobre los progresos, mis estudios, etc. Me enseña la casa, hablamos sobre varios temas previos que sirven para romper un poco el hielo y generar distensión. El ambiente de la entrevista es relajado, es un lugar cómodo para la mujer, aunque cabe destacar que al inicio de la entrevista su postura corporal denota cierta inseguridad o tensión ante lo que se va a hablar. Durante el relato evita en ocasiones el contacto visual lo que interpreto como un mecanismo de protección que le ayuda a seguir relatando. Utiliza un tono de voz templado y hace pausas durante el relato que por un lado se entienden como una dificultad para expresar algunas palabras en castellano y por otro lado porque piensa bien lo que va a decir. Hay temas en los que no profundiza y aunque podría ser interesante para la investigación, se respeta la libertad de la mujer teniendo en cuenta que pueden ser temas dolorosos para ella.

Entrevista 4

Pseudònim: Natalia.

La entrevista se realiza en el domicilio de la mujer. Se acuerda éste espacio ya que además de facilitar a la mujer la participación en la investigación, se considera que puede ser un espacio adecuado para favorecer que la mujer se sienta cómoda y relajada y facilite la narración de sucesos que pueden resultar difíciles para ella.

Previamente al inicio de la entrevista establecemos una conversación, dado que ya nos conocíamos previamente. Me pregunta sobre mis estudios, sobre el trabajo, y también conversamos sobre cómo se encuentra ella y otros temas cotidianos. Esto sirve por un lado a

modo de introducción de la entrevista y por otro lado ayuda a crear un ambiente relajado. Después de unos minutos, la mujer se interesa por saber qué temas vamos a hablar. Hago una pequeña explicación e introducción tanto del tema de interés del trabajo cómo de los temas iniciales preparados para abordar. Se pregunta a la mujer si le parece bien que se pueda grabar la entrevista, con la finalidad de poder transcribirla posteriormente. Acepta sin problemas e iniciamos la entrevista.

A. Bueno, te cuento para que entiendas bien por qué te pedí colaboración en esto. Cómo ya sabes estoy haciendo Educación Social y para el trabajo final he decidido elegir el tema de la trata. Entonces mi idea es conocer varios casos de chicas que han pasado por SICARcat para saber cómo han afrontado los problemas provocados por la situación de trata. La idea es que tu me cuentes un poco de ti, de donde eres, tu edad, cuanto tiempo llevas aquí y después vayas explicando un poco cuáles han sido tus mayores dificultades a partir de esto, cómo las has conseguido superar, si has contado con ayuda y cómo ha sido ésta para ti, etc. Bueno, esto un poco para empezar, y a partir de ahí si yo veo que hay algo que me interesa hablar un poco más a fondo pues te iré haciendo preguntas. Pero prefiero que puedas dirigir un poco tú, en función de lo que sea más significativo para ti y también por supuesto, de lo que quieras explicar. Bueno por otro lado, me comprometo a que la entrevista sea totalmente anónima. En ningún momento aparecerá tu nombre, sino que utilizaré un pseudónimo. Un nombre falso. ¿Te parece bien?

N. Sí, sí vale perfecto. ¿Empiezo entonces?

A. Cuándo tu quieras.

N. Pues... soy una chica que tengo nacionalidad Ucraniana, y tengo 25 años. (*Se echa a reír*). Ay! Jaja ¡anda que no me he quitado años! Se me ha ido la cabeza... jaja. (*Nos*

echamos a reír) . Tengo 32 años. En España ya vivo casi 11 años y ahora trabajo de limpieza. Y bueno desde que llegué algunos de los problemas más grandes han sido papeles y trabajo. Pero también en esos años que perdí a mi hijo, que esto ha sido muy difícil para mí. Y bueno.. (*hace una pequeña pausa*). Yo cuando llegué a España no conocía absolutamente a nadie lo único que conocía más o menos son la gente que me recogieron aquí y ya está. (Se refiere a las personas tratantes). La gente la verdad es que empecé a conocer con los años, pero así cuando llegué no tenía a nadie. Bueno claro, yo vine aquí a trabajar de “chica” con la gente que me cogieron aquí y estaba con ellos hasta que me escapé y dejé todo y me fui. Y luego ya conocí a un chico y me fui con el 5 años, conocí a su familia y bueno... trabajaba de chica pero para mí. Yo sabía por lo que venía aquí, yo sabía que tenía que trabajar pero sí que tenía que pagar mucho dinero a ellos. Ya me explicaron cuando venía para lo que voy y que es lo que voy a hacer. A ver... que quieres que te diga, yo en mi país ya hacía de chica, pero claro cuando ya te sientes cómo en una prisión, que no puedes llamar, no puedes comprar teléfono, no puedes enviar dinero... entonces empiezan las discusiones.

A. Ya ya claro... Y con el idioma por ejemplo, ¿tuviste muchos problemas?

N. Bueno... la verdad es que aprendí bastante rápido. En cuatro meses ya sabía más o menos hablar. Pero claro es muy difícil porque alfabeto es completamente diferente. Pero no se, para mí el español fue muy fácil, no fue muy complicado de aprender. Esto no fue un problema. Lo que me costó fue dejar a mis hijos... que se quedaron con mi madre. Porque la familia la verdad es que no tengo mucha relación con ellos. Porque no llevamos bien y ellos, mis padres beben mucho, mi hermana tiene sus problemas, entonces de la familia... Más que nada es de los niños. Bueno con esto pues... sí que hay días que te da depresión, ¿no? Y necesitas el apoyo de tu madre o de tu padre, pero bueno.. ya me he acostumbrado. Los días que tengo así depresivos pues me pongo así en un rincón a

llorar y después ya se me pasa. Bueno ahora tengo a mi novio y a su madre, que es una mujer maravillosa y puedo apoyarme en ellos. Aquí sí, pero allí bueno.. en 11 años yo creo que llamé a mi madre 4 veces. Además cuando llamo lo único que me dice es “qué es lo que me vas a enviar?” . Entonces ahora sí que empiezo a tener un poquito de contacto con mi padre y con mi hermana... pero con mi madre si que no... tengo una historia con ella que no nos hablamos desde que murió mi hijo por su culpa. Sería el mayor de los dos hijos, murió con 4 años y ahora tendría 14 años. Y el más pequeño ahora va a tener 8. Pero no hablo con el hace ya 3 años, porque tenía complicaciones con mi marido, él no me dejaba hablar porque no le enviaba dinero y entonces él lo ingresó en un centro y apartir de ahí ya no se nada de él. Además me ha denunciado, porque yo iba a viajar e iba a ir a ver a mi hijo, y mi hermana me dijo que si iba me iban a meter a prisión. Porque mi marido puso una denuncia que yo abandoné a mi hijo y allí hay una cosa que por abandono de menores cumples una condena. Entonces no se nada del crío...

A. Entonces, ¿aunque fueses a Ucrania no podrías verle?

N. A ver.. poder sí, con papeles que tengo de enviar dinero.. pero claro eso empezará un juicio, y si empieza un juicio ya no puedes salir del país.. Entonces claro a mi no me conviene si voy para un mes o dos semanas... quedarme allí. Así que bueno.. ya veremos..

A. Bueno esperemos que todo se vaya arreglando... Y que luchando puedas conseguirlo.

N. A ver... ¡ojalá!

A. Bueno dejando un poco este tema, ahora mismo en este momento, ¿como te ves? ¿Crees que has podido ir superando lo que te ha pasado? ¿Las dificultades que has tenido

N. Bueno.. no se... la verdad es que hace tiempo no imaginaba el cambio de las cosas, ¿no?. Tener papeles, poder trabajar... un sitio donde vivir... Entonces, superar yo creo que sí, la mayor parte sí. He tenido apoyos para salir adelante. Las hermanas y por otra parte la familia de mi novio que también me ha ayudado mucho. Claro mi novio también ahora está en una situación complicada, no tiene trabajo, vive en casa de sus padres... Pero bueno para mí el primer apoyo si estoy agobiada o necesito algo, pues es él.

A. ¿Entonces para ti el trabajo era como una meta a conseguir?

N. Sí, la verdad es que sí. Porque mira en mi país pues he tenido muchos trabajos, pero ninguno es de contrato. Un día trabajaba por aquí otro día por allí, y más que nada era trabajo de “chica”, ¿no? Entonces claro llegar aquí y seguir al mismo ritmo y luego cambiar a un trabajo normal, con gente normal, con un contrato... Pues al final piensas “lo he conseguido”, aunque he tardado mucho, pero lo consigues. Es que el día que yo firmé el contrato de trabajo me puse a llorar. Porque hace un año ni me imaginaba que tuviese trabajo y digo aquí me acabo trabajando de esto hasta los sesenta años. (*Entre risas*). Pero no, la verdad es que me dio mucha alegría de cambiar mi vida. A parte tenía muchas ganas de hacerlo, pero no tenía ninguna oportunidad, porque para encontrar un trabajo normal necesitas papeles y para hacer papeles, pues ya sabes que en mi consulado no hay ninguna manera entonces estaba en punto muerto. En el consulado lo único que te dicen es que vayas a tu país, pero no puedes volver, entonces pues dices pues vale... Va como va... Luego ya sí que cuando ya me cogió la policía y eso y ya he conocido a X (*nombra a una abogada de SICARcat*) y me ofrecieron de ir a vivir a la casa de hermanas y tal, pues lo acepté sin pensar.

A. Ya ya claro

N. Yo quería salir, y si hay oportunidad de salir de esa vida, pues sí.

A. ¿Entonces cómo fue eso? ¿Cómo saliste de ahí?

N. Pues mira, vino X (*abogada de SICARcat*), hablé con ella y me comentó sobre todo lo de la casa y tal, y yo le dije que sí. Y luego me presentó a las hermanas y el día que decidimos ir a vivir allí, pues vine con las maletas y ya está. Entonces fui a casa de ellos y les dije “mira yo me voy, me voy”. Se cabrearon muchísimo, que no podía irme sin avisar, y yo le dije “mira yo contigo no he firmado nada, yo me voy”. Y ahí ya cambió, empecé a estudiar, conocí a gente, la verdad la vida fue mas activa. Yo soy muy activa, pero en la situación que estaba antes pues estaba en el sofá viendo la tele y esperando a ver si tocan timbre y ya está. Entonces claro, al hacer el cambio empecé a coger muchas cosas. La verdad es que estoy muy contenta de haber conseguido todo esto.

A. Claro que sí, tienes que estar muy orgullosa. Creo que eres una mujer muy fuerte. ¿Tu te consideras fuerte?

N. Sí bueno, yo creo que siempre he sido más de luchar. Hay momentos que yo me apago y entonces tengo ganas de tirar la toalla y decir ya está no quiero nada más. Pero luego cuando hay alguna cosita que me da esa ilusión, pues arranco otra vez. Si, bueno me cojo a eso y así empiezo a salir más adelante. Bueno yo por ejemplo me desanimé muchísimo el día del viaje que iba a hacer a mi país, porque he viajado hasta Alemania y he vuelto. Que me he quedado llorando, con desánimo, no fui ni el primer día a trabajar... Luego cuando fui otra vez al consulado me negaron otra vez la visa y no se que... Y bueno mirando a todo pensaba “¿Qué voy a hacer ahora? Me he quedado sin dinero, sin viaje sin nada” . Porque todos mis ahorros los tenía para eso (*entre risa nerviosa*). Hubo una

semana que estuve con depresión, estaba cabreada... pero bueno, luego ya venían las Navidades y me empecé a animar un poquito más. Ahora ya se ha pasado, ya empezará otro año nuevo y ya veremos. Y ya más adelante con el tiempo a ver si puedo arreglar eso.

A. ¿Pero fue un tema de visado?

N. Sí, bueno la verdad es que no entiendo muy bien lo que pasó. Cuando llegué a Alemania para coger el avión a Ucrania, me dijeron que no tenía visa. Que tenía pasaporte español entonces viajaba como extranjera. Y entonces después en el consulado me dijeron que a las personas que tienen nacionalidad ucraniana está prohibido darles visado para ir a Ucrania. Y yo “¿Cómo? ¿Qué quieres decir, que yo ahora no puedo salir del país para ir allá?”. Y me dijo que sí, que me podían hacer un documento para la entrada, pero para la salida pues que me apañase. Entonces allí tienes que hacerte el pasaporte, la visa... Es un papeleo y es muy largo. Entonces lo dejé apartado porque sino me voy a comer mucho la cabeza y tengo otras cosas que pensar.

A. Bueno mejor así, retomararlo cuando tengas tiempo y estés preparada para hacerlo. Todo esto que me explicas, me parece que requiere que tengas una gran confianza en ti misma. ¿Tú confías en ti misma?

N. Bueno hay veces que no. No me veo capaz de hacerlo hasta que lo empiezo a hacer. Hay veces que pienso “yo no puedo hacer esto” y entonces lo dejo y luego lo vuelvo a intentar hasta que me salgo. Soy bastante cabezona.

A. Bueno seguramente esa insistencia te haya ayudado a conseguir muchas de las cosas que tienes hoy.

N. Sí, seguramente sí.

A. ¿Y tu crees que para superar o afrontar los problemas es necesario mirarlos de frente? Es decir, asumir el problema y afrontarlo directamente. Porque a veces, es difícil querer ver cómo son las cosas en realidad.

N. A ver, así de golpe, yo creo que no. Antes de afrontarlo hay que pensar bien las cosas. Qué tienes que hacer, cómo lo puedes hacer. Porque si lo haces en caliente te puedes equivocar. Yo creo que tienes que pensarlo muy bien. También ayuda que haya personas que te apoyen y te ayuden a ver los problemas o a saber cómo hacerlo. Para mí por ejemplo cuando estuve en SICARcat, las educadoras es una figura que está muy bien. Porque te da mucho apoyo, y te das cuenta de que hay gente que todavía te puede ayudar sin pedir nada a cambio, material digo. Yo veo muy bien esa figura. Te ayuda a ser más responsable. Entonces claro con la vida que yo llevaba antes, pues me ayudó. Aunque al principio hay muchas cosas que te parecen mal, yo recuerdo que la primera semana me agobié un poquito, pero luego ya... me empecé a divertir y todo. La verdad es que a mí me ha ayudado bastante. Al principio cuesta un poco confiar, cuando ya te han engañado varias veces. Al principio sólo confiaba en la policía y poco más. También depende de cómo vea a la persona, pero a la primera de cambio no confío, después si yo me llevo bien pues poco a poco empiezo a confiar. Cuando llegué a SICARcat no confiaba del todo, tienes muchas dudas, hay cosas que no sabes, pero poco a poco ya lo ves. También cuando ves que te muestran cariño de verdad pues ayuda.

A. Perdona que te interrumpa, ¿entonces crees que el cariño es importante para ayudar a mejorar? ¿Crees que hubiese sido diferente si no hubieses encontrado a personas que te mostraron
cariño?

N. Pues la verdad que no lo sé, eso nunca lo sabré. Pero sí, supongo que si hubiese sido diferente. Porque claro hay días que no te salen bien, entonces necesitas alguna gente o alguna persona que te apoye, que te dé cariño. Tampoco creo que si no tuviese mi pareja mi vida sería peor, no. Estaría sin pareja y ya está. Sí que es verdad que es bastante apoyo. Por su parte tuve apoyo en muchas cosas que me han pasado en la vida. Porque mi pareja de mí sabe absolutamente todo. Sabe cómo llegué a España, sabe de lo que he trabajado... sabe todo. No me gusta esconder y que luego siempre vigiles si hay alguien por ahí que puede decir algo, ¿sabes? Entonces yo antes de empezar la relación dije “mira hay esto, esto y esto. ¿Te gusta? Bien, sino pues nada”.

A. Me parece muy valiente esa actitud, la verdad.

N. Si bueno, quizás si no hubiese trabajado de eso no tendría esa actitud. Pero he visto cómo muchas mujeres se esconden y al final no acaba bien. Yo prefiero arreglarlo desde un principio, para que luego no haya ningún problema. La verdad es que por su parte, muy bien. Él nunca me ha preguntado nada sobre el trabajo. Bueno tuve suerte de encontrar esto. Después de tener cinco años de relación de desgracia, tuve suerte. La anterior relación que tuve no era así. Era muy distinta, a parte el chico con el que vivía estaba cuatro años menor que yo y la relación fue tal cual, porque nos conocimos en tiempo de depresión mía, fue cuando murió mi hijo, él me daba cariño... y empezamos a vivir juntos. Pero claro cómo yo me enamoré, no me daba cuenta de que él se aprovechaba de mí. Le daba dinero a su familia, pagaba el alquiler, le compraba la ropa, le compré una moto, un ordenador, le pagaba todo. Porque en aquel tiempo yo tenía dinero y me daba igual gastarlo. Gasté un montón de dinero y cuando el trabajo se rebajó y no ganaba dinero el cogió su maleta y se fue a su país y en tres días desapareció con

todo. Yo tenía que dejar la habitación porque no tenía dinero para pagar el alquiler y tenía que ir a vivir dónde trabajaba. Entonces le llamaba y él me decía que en tres meses iba a volver que le mandase dinero. ¡Y yo seguí mandándole dinero durante un año! Tonta de mí seguía dándole dinero, esperando que él volviera. Yo estaba demasiado enamorada de este chico. Luego ya con el tiempo ya conocí a mi pareja de ahora, y ya me ayudó a que me olvidara de eso, él me ayudó a superarlo. Porque yo la verdad es que nunca me había enamorado. Yo me casé más por irme de casa de mi familia que por otra cosa. Yo hasta que no conocí a éste chico no me había enamorado. Y mira el primer amor me salió fatal, porque me lo hizo pasar muy mal. Empecé a beber, empecé a drogarme... Y yo ya llevaba tiempo con eso. Entonces lo pasé fatal. Cuando conocí a mi novio, pues apoyándonos uno a otro pues salimos adelante, porque él también tenía sus problemas. Y yo conozco a una chica que ahora está igual que yo estaba y me da pena. Porque le digo que ahora no se da cuenta porqué está enamorada, pero cuando lo vea...

A. Ya ya... pero a veces hace falta que sea uno mismo que se da cuenta. Oye y esto que comentabas de las drogas y tal, ¿cómo lo viviste?

N. Bueno ahora ya lo he dejado todo. No lo dejé radical. Dejé la cocaína pero a cambio de fumar marihuana. Cuando tenía ansiedad pues fumaba y me relajaba. Y cuando ya no tenía ansiedad de la cocaína, pues también empecé a dejar de fumar. A ver tuve un poco de ayuda de un psicólogo, que me recetaba cosas, pero yo no las tomaba. No sé, me di cuenta de que mi vida se iba a la ruina. Porque yo ya debía dos mil euros de droga, trabajo no había, de la casa donde trabajaba no me podía ir porque tenía deuda, y entonces empiezas a mirar la vida que llevas y te das cuenta de que no puede ser porque vas a acabar debajo de un puente. Entonces ya dices “tengo que dejarlo, no puedo”. Ahí también con ayuda de mi novio pues empecé a dejarlo. El alcohol, pues en fiestas y eso, pero ya no tengo... Ahora tomo dos cervezas y ya no puedo más. La verdad es que no fue

tan fácil, porque los días malos piensas me tomo un poco de cocaína, pero después piensas que en el momento el problema lo paras, pero al día siguiente va a seguir ahí, entonces no tiene sentido. La verdad es que si te ves en la situación es difícil, porque son muchas cosas que tienes. Pero a veces pienso la vergüenza, ¿no? Piensas “Dios mío ¿He llegado a bajar a ese extremo a vivir así?”

A. Bueno Deu ni do, es muy duro todo lo que tu has conseguido superar eh? Es de admirar, de verdad.

N. Bueno yo es lo que te digo, me hundo y no quiero saber nada. Pero a la que veo una lucecita que me puede sacar de ahí, no lo deajo pasar. A por ella. A luchar a conseguirlo.

A. Y mirando un poco atrás, ¿recuerdas lo que sentiste cuando acabaste la etapa en SICARcat? ¿A nivel personal hoy en día cómo te ves?

N. Pues bueno... en parte sentí libertad. Porque ahora ya siento que estoy en mi casa, y que ya estoy bien y puedo hacer más lo que quiera. A nivel personal me siento muy bien, porque yo nunca hubiese imaginado llegar hasta aquí. Sigo teniendo objetivos, porque quiero ahorrar lo que pueda y cogerme un piso para mí. Y ya luego más adelante ya veré como va todo. También quiero estudiar catalán, informática y buscar otros estudios. Bueno intentar mejorar mi vida más. Yo creo que lo que más te ayuda a seguir consiguiendo las cosas es ver que puedes hacerlo, lo que te motiva a seguir haciendo las cosas bien y conseguir lo que quieres. Por ejemplo yo desde pequeña mi mayor ilusión era conseguir mi casa. Y si ahora tengo la oportunidad pues voy a trabajar para ello. No sé cuándo será, pero cuando llegue seré muy feliz. Que ya soy feliz, y estoy tranquila, sin muchas preocupaciones cómo tenía antes. Estoy bastante bien. Bueno el momento más feliz que recuerdo es cuándo tuve a mi hijo, pero ahora mucho mejor. La verdad es que el cambio ha sido a mucho mejor.

A. Me alegro muchísimo, que haya sido así, de verdad. Creo que hemos hablado de todo. De verdad que te agradezco muchísimo que me hayas contado todo esto, porque entiendo que no es fácil recordarlo.

N. Bueno la verdad es que no, pero ahora ya estoy acostumbrada. Las primeras veces cuándo lo cuentas y te oyes, es muy difícil. Pero ahora ya no pasa nada. Sí que es verdad que si recuerdas según qué cosas, pues duele un poco ¿no? Pero ya no pasa nada.

A. Valoro mucho que hayas aceptado a colaborar, de verdad. Te lo agradezco. Con esto ya acabaríamos. Te deseo mucha suerte y sobretodo que no cambies nunca la actitud que tienes, que creo que te ha ayudado a llegar hasta aquí.

N. ¡Eso espero!

Notas: La mujer accede sin problemas a participar en la entrevista. Durante la entrevista la mujer se muestra muy segura de sí misma, cuenta con mucha claridad algunos temas que resultan delicados. El lenguaje corporal expresa comodidad, aunque hay algunos momentos en que las expresiones denotan tristeza y dolor al tratar temas concretos como por ejemplo la muerte de su hijo. Utiliza incluso tonos de humor al referirse a cuestiones que han sido bastante duras en su vida, lo que hace pensar en que podría utilizar el humor como mecanismo de defensa. Hace un relato claro. El ambiente es relajado. La distancia entre entrevistadora y entrevistada es prudencial para no provocar una sensación de intromisión. Previa y posteriormente a la entrevista, se establece una conversación relajada.

Annex 3 : Anàlisi dels relats de vida a partir de les entrevistes

Primera dimensió: cicle de vida

Subcategories: edat i nacionalitat, temps d'estada a Espanya, context familiar, situació personal i de TEH, dificultats identificades, formació i treball, i situació actual.

- **Edat i nacionalitat de les persones investigades:**

Pseudònim	Edat	Nacionalitat
Ylenia	21 anys	Romanesa
Bela	24 anys	Romanesa
Edith	34 anys	Nigeriana
Natalia	32 anys	Ucraniana

- **Temps d'estada a Espanya:**

Ylenia	6 anys
Bela	5 anys
Edith	10 anys
Natalia	11 anys

- **Context familiar:**

Ylenia	Situació familiar no especificada. Fa referència a que ara sent que té la família que mai ha tingut. Es pot interpretar com una manca d'un context familiar estable al país d'origen. També l'edat d'arribada a Espanya (16 anys) dóna indicis de que el context familiar no fos estructurat i promogué una situació de vulnerabilitat que afavorís la captació de la dona en la xarxa per la sortida del país. Es desconeixen els detalls de la relació familiar. Per tant, és difícil interpretar si es desenvolupa una resiliència primària promoguda pel context.
<p><i>“A día de hoy cuando voy a visitar a las hermanas es como si no hubiera pasado el tiempo siempre con el mismo cariño . Y sé que siempre serán como una familia para mí (la familia que nunca tuve ni tendré a la que sé que siempre podré acudir para lo que sea) , cuando estoy allí estoy en mi casa.”</i></p>	

Bela	<p>la relació amb els progenitors no ha estat bona. Al relat s'especifica que una part de responsabilitat de la situació de TEH és de la seva mare. Els pares estaven separats, es dedueix que la relació no era bona. La dona explica que creu que la mare sentia gels d'ella i va promoure la captació a la xarxa. Dóna indicis d'una manca de suport del context familiar per haver desenvolupat recursos per enfrontar certes dificultats. Absència de context per al desenvolupament de resiliència primària. Actualment té un fill d'un any de la última ex-parella amb la que no té bona relació.</p>
<p><i>“ Pues mira, yo soy de Rumania llegué a España con 19 años porque me captó una mafia de prostitución a causa de mi madre. Resulta que mis padres están separados y yo creo que mi madre no estaba bien, estaba celosa de mí. Y yo pienso ¿por qué una madre va a estar celosa de su hija? (cambia el tono de voz). Es algo que no entiendo.”</i></p> <p><i>“ en parte fue culpa de mi madre todo lo que me pasó... Sí que a veces llamo a algún primo y hablo de vez en cuando. Pero con mis padres no he tenido buena relación.”</i></p>	

Edith	<p>relació familiar bona, segons explica la dona. No s'especifica exactament quin ha estat el context, però la relació ha estat bona.</p> <p>El contacte amb la família és escàs. Té un fill que viu al país d'origen i ha estat molt de temps sense establir contacte amb ell.</p> <p>Es té en compte la cultura com element que intervé en el context i l'estructura familiar i que implica sobre tot responsabilitats econòmiques.</p>
Natalia	<p>context familiar desestructurat. Consum d'alcohol i tòxics, mala relació amb la família. El context familiar força a la dona a contraure un matrimoni quan era molt jove per marxar de casa.</p> <p>Al matrimoni situacions de control i es repeteix el consum de tòxics. Té dos fills amb l'ex marit que es van quedar a càrrec de la mare quan va marxar del país. Un d'ells va morir per malaltia mentre estava amb la seva mare. La dona fa responsable a la mare de la mort, donat que ella va enviar diners per a que pogués tractar-se però la mare no el va portar a l'hospital. La relació és pràcticament escassa i quan es dona hi ha una exigència econòmica per part de la mare. Actualment no té contacte amb els fills, degut que l'ex marit va portar al fill a un centre d'acolliment i va interposar una denúncia a la dona per abandonament de menors. El context familiar ha estat mancat d'afecte i suport.</p>

“Porque la familia la verdad es que no tengo mucha relación con ellos. Porque no llevamos bien y ellos, mis padres beben mucho, mi hermana tiene sus problemas, entonces de la familia...”

“Aquí sí, pero allí bueno.. en 11 años yo creo que llamé a mi madre 4 veces. Además cuando llamo lo único que me dice es “qué es lo que me vas a enviar?” . Entonces ahora sí que empiezo a tener un poquito de contacto con mi padre y con mi hermana... pero con mi madre si que no... tengo una historia con ella que no nos hablamos desde que murió mi hijo por su culpa.”

“ Pero no hablo con el hace ya 3 años, porque tenía complicaciones con mi marido, él no me dejaba hablar porque no le enviaba dinero y entonces él lo ingresó en un centro y apartir de ahí ya no se nada de él. Además me ha denunciado, porque yo iba a viajar e iba a ir a ver a mi hijo, y mi hermana me dijo que si iba me iban a meter a prisión. Porque mi marido puso una denuncia que yo abandoné a mi hijo y allí hay una cosa que por abandono de menores cumple una condena. Entonces no se nada del crío...”

- **Situació personal i de TEH**

Ylenia	Obligació d'exercir la prostitució al carrer durant un mes. Durant aquest temps sofreix maltractaments per part de la persona controladora.
<p><i>“Me encontré de la noche a la mañana en la calle ejerciendo la prostitución.”</i></p> <p><i>“Estuve en la calle durante un mes, ese mes fue el peor de mi vida, porque sufrí maltratos por esa persona , fui obligada a hacer una cosa que yo no quería hacer y muchas más cosas de las que preferiría no hablar.”</i></p>	
Bela	obligació d'exercir la prostitució al carrer i pagar un deute. Quan no es podia pagar la quantitat demanada sofria maltractaments físics. Després de sortir d'aquesta xarxa, marxa amb un home pel qual sofreix violacions i maltractaments. Relació violenta amb la última parella amb la que té un fill.
<p><i>“Me obligaban a estar en la calle y tenía que pagarles cada día unos 200€ (duda), bueno no recuerdo bien pero más o menos.”</i></p> <p><i>“Claro había días que no podía pagarles porque no tenía dinero y entonces me pegaba.”</i></p> <p><i>“Y él empezó a acercarse a mí, ¡pero yo no quería! (su tono denota rabia) Y entonces él hacía fuerza y yo también, pero claro él tenía más fuerza que yo, y entonces pues ya te imaginas lo que pasó... Uf que vergüenza (se tapa la cara con las manos)”</i></p>	

Edith	Maltractament per part de la parella i obligació d'exercir la prostitució.
Natalia	Exerceix la prostitució al país d'origen durant diversos anys. Tot i que sap que el viatge a Espanya és per exercir la prostitució, no sap que contraurà un deute i es veurà sotmesa a control. Quan surt de la situació de TEH, continua exercint la prostitució "per lliure" per fer front a les despeses.
<p><i>"Bueno claro, yo vine aquí a trabajar de "chica" con la gente que me cogieron aquí y estaba con ellos hasta que me escapé y dejé todo y me fui. Y luego ya conocí a un chico y me fui con el 5 años, conocí a su familia y bueno... trabajaba de chica pero para mí. Yo sabía por lo que venía aquí, yo sabía que tenía que trabajar pero sí que tenía que pagar mucho dinero a ellos. Ya me explicaron cuando venía para lo que voy y que es lo que voy a hacer. A ver... que quieres que te diga, yo en mi país ya hacía de chica, pero claro cuando ya te sientes cómo en una prisión, que no puedes llamar, no puedes comprar teléfono, no puedes enviar dinero... entonces empiezan las discusiones."</i></p>	

- **Dificultats identificades:**

Ylenia	Idioma, soledat, edat, manca de recursos per sortir de la situació de TEH, establiment de rutines posteriorment a la situació de TEH per part de les professionals de programa SICARcat.
Bela	Soledat, edat, evitar situacions de violència, establir confiança sobre tot amb els homes, continuar amb el procés judicial, trobar una feina, autoestima.
Edith	Soledat, llunyania de la família, separació del fill, recuperació a nivell de salut, procés judicial, autoestima, recuperar la confiança en els altres.
Natalia	Consum de tòxics i alcohol, trobar una feina, regularitzar la situació, superar la mort del primer fill, impossibilitat de contactar amb el segon fill, relacions de confiança.

- **Formació i treball:**

Ylenia	Formació en perruqueria, actualment treballant.
Bela	No s'especifica la formació, actualment treballant en neteja a una escola.
Edith	Diferents cursos de formació per l'assoliment de competències bàsiques (català, castellà, informàtica). Actualment curs de formació de cambrera realitzant pràctiques.
Natalia	Diferents cursos de formació per l'assoliment de competències bàsiques. Actualment treballant en neteja.

- **Situació actual:**

Ylenia	Completament autònoma personal i econòmicament. Viu amb la parella i es sent feliç.
<p><i>“Ahora ya tengo lo que quería , un trabajo , mi piso , vivo con mi pareja y no dependo de nadie”</i></p>	
Bela	Tot i que la situació personal ha millorat, continua trobant-se en una situació de vulnerabilitat en la que necessita suport (procés judicial i custòdia del fill amb la ex-parella). Viu fora dels recursos residencials de SICARcat.
<p><i>“Tuve que volver a SICAR a pedir ayuda porque no sabía que hacer.”</i></p> <p><i>“A veces he necesitado ayuda, como cuando tuve que volver, y bueno ahora también estoy pendiente de una sentencia para la custodia de mi hijo porque tenemos problemas. En esto me están ayudando, porque sola no sé si lo podría hacer.”</i></p>	
Edith	Actualment es troba al final del procés de la fase d'autonomia del programa SICARcat. Viu en un pis en que hi ha suport puntual d'una educadora social. Encara hi ha un seguiment per part de professionals i un suport econòmic. Té expectatives formatives i laborals. Sent que ha recuperat la seva vida, tot i que encara està fent un procés de millora.

<p><i>“Yo quiero trabajar y también seguir estudiando.”</i></p> <p><i>“Yo ahora bien, ahora estoy feliz. Porque bueno he podido recuperarme, aunque a veces estoy mal, pero estoy feliz. Me gustaría traerme a mi hijo aquí, pero es muy difícil.”</i></p>	
<p>Natalia</p>	<p>Autònoma i treballant. Viu a un recurs residencial de SICARcat, té suport en qüestions judicials i legals. Té expectatives de futur. No consumeix tòxics ni alcohol. Se sent feliç, tot i que té dificultats per viatjar al país d’origen i poder veure al seu fill.</p>
<p><i>“A nivel personal me siento muy bien, porque yo nunca hubiese imaginado llegar hasta aquí. Sigo teniendo objetivos, porque quiero ahorrar lo que pueda y cojerme un piso para mí. Y ya luego más adelante ya veré como va todo.”</i></p> <p><i>“Que ya soy feliz, y estoy tranquila, sin muchas preocupaciones cómo tenía antes. Estoy bastante bien. Bueno el momento más feliz que recuerdo es cuándo tuve a mi hijo, pero ahora mucho mejor. La verdad es que el cambio ha sido a mucho mejor.”</i></p>	

Segona dimensió: la vivència

Subcategories: factors de resiliència, elements per la construcció de processos resilents i tutors de resiliència.

- **Factors de resiliència**

Ylenia	<p>Identifica l'oportunitat de canviar de vida amb el suport de l'entorn.</p> <p>Utilitza la situació d'explotació com una motivació per fixar-se expectatives de futur, que evitin una situació de dependència.</p> <p>Converteix les experiències negatives en constructives.</p>
<p><i>“No fue fácil eso sí pero poco a poco me recupere . Era muy joven y eso a veces lo hacía un poco más difícil, porque era más inmadura. Pero sí que es verdad que había momentos que cuando estaba sola me ponía a pensar, que como fuese tenía que salir adelante. Me di cuenta de que si había pasado por eso, podría ser capaz de muchas cosas. Era muy joven y tenía la oportunidad de empezar una vida nueva, así que supongo que en parte aunque no quería pensar en eso, lo que me pasó fue un motivo para luchar. Tenía claro que no quería depender nunca más de nadie para que no me volviese a pasar nada parecido. Con el tiempo decidí que me quería quedar aquí y que quería estudiar. Escogí hacer peluquería. Solo quería sacarme el título y ponerme a trabajar para valerme por mí misma y no depender de nadie . Al cabo de tres años ya tenía el título y ya estaba trabajando”</i></p>	

Bela	Confronta amb la realitat per sortir de la situació d'exploració. La por és alhora un paralitzant i un motiu per al canvi. La utilitza per prendre decisions. Tot i això, s'han repetit amb posterioritat diferents situacions de violència, el que pot denotar una manca d'estratègies per identificar en les relacions elements de submissió i control. Evita recordar la situació d'exploració per evitar recaigudes emocionals. Identifica i aprofita el suport de l'entorn i ho converteix en motivació.
<p><i>“Bueno, pues.. el miedo ¿no? Porque no tenía otra opción. El miedo de volver otra vez allá, y yo no quería volver.”</i></p> <p><i>“Bueno la decisión, yo decidí que no quería tener esta vida viviendo así, yo no tenía salida.”</i></p> <p><i>“Tampoco estaba todo el día pensando en lo que me había pasado, porque sino es imposible. Hubo momentos que tuve ganas de quitarme la vida, pero después pensaba que no. Porque tenía la oportunidad de salir adelante y... pues eso me hacía seguir. Claro también si tienes apoyo es más fácil, porque yo estaba sola, y entonces el estar con más gente que te ayuda a hacer cosas te hace no pensar i intentar seguir adelante.”</i></p>	

Edith	<p>Evita recordar situacions de patiment, però identifica les dificultats per poder enfrontar-les. Busca ocupacions que permetin no pensar alhora que ser una font de motivació. Posa en marxa estratègies de supervivència per evitar el dolor i enriquir-se de les dificultats. Identifica el suport de l'entorn com a positiu, i és conscient de les capacitats i competències personals. Pren els objectius aconseguits com a font de motivació.</p>
<p><i>“Por un lado tienes que ser fuerte también, porque si tu misma no quieres salir adelante es difícil. O sea, tiene que haber algo dentro de ti que te haga esforzarte. Bueno sabes que tienes que trabajar duro si quieres cambiar tu vida. Yo bueno a mi el tener cosas que hacer me ha ido muy bien, tienes cabeza ocupada y también aprendes. Aunque cuando estás mal, pues ayuda que tengas personas que te animen. Para mí ha sido importante esto.”</i></p> <p><i>“Ahora también tengo permiso de residencia y eso me hizo mucha ilusión. Tienes que buscar cualquier motivo así para alegrarte y no pensar.”</i></p>	

Natalia	Identifica les situacions perilloses o perjudicials i pren decisions conseqüents. Evita la culpabilitat. Desenvolupa un dol adequat per la mort del fill. Gestiona les emocions i les utilitza de manera constructiva. Es fixa objectius i l'assoliment d'aquests els utilitza com a motivació. Identifica elements nocius en les relacions, derivat de les experiències viscudes. Utilitza els elements que té a l'abast de l'entorn com a suport. Identifica les dificultats que no es poden resoldre amb immediatesa, i busca els recursos per fer-ho de la manera i en el moment adequat.
---------	---

“Sí bueno, yo creo que siempre he sido más de luchar. Hay momentos que yo me apago y entonces tengo ganas de tirar la toalla y decir ya está no quiero nada más. Pero luego cuando hay alguna cosita que me da esa ilusión, pues arranco otra vez. Si, bueno me cojo a eso y así empiezo a salir más adelante. Bueno yo por ejemplo me desanimé muchísimo el día del viaje que iba a hacer a mi país, porque he viajado hasta Alemania y he vuelto. Que me he quedado llorando, con desánimo, no fui ni el primer día a trabajar... Luego cuando fui otra vez al consulado me negaron otra vez la visa y no se que... Y bueno mirando a todo pensaba “¿Qué voy a hacer ahora? Me he quedado sin dinero, sin viaje sin nada” . Porque todos mis ahorros los tenía para eso (entre risa nerviosa). Hubo una semana que estuve con depresión, estaba cabreada... pero bueno, luego ya venían las Navidades y me empecé a animar un poquito más. Ahora ya se ha pasado, ya empezará otro año nuevo y ya veremos. Y ya más adelante con el tiempo a ver si puedo arreglar eso.”

“Hay veces que pienso “yo no puedo hacer esto” y entonces lo dejo y luego lo vuelvo a intentar hasta que me salgo. Soy bastante cabezona.”

“Antes de afrontarlo hay que pensar bien las cosas. Qué tienes que hacer, cómo lo puedes hacer. Porque si lo haces en caliente te puedes equivocar. Yo creo que tienes que pensarlo muy bien. También ayuda que haya personas que te apoyen y te ayuden a ver los problemas o a saber cómo hacerlo.”

- **Elements per la construcció de processos resilientts**

Ylenia	Competències personals, cobriment de necessitats bàsiques, afecte, suport de l'entorn, autoestima, seguretat en sí mateixa, establiment de relacions positives en la xarxa social, independència, formació i treball.
Bela	Cobriment de necessitats bàsiques, afecte i suport de l'entorn, convivència en un entorn segur.
Edith	Competències personals, cobriment de necessitats bàsiques sobre tot de salut, afecte i suport de l'entorn, convivència en un entorn segur, obertura a noves experiències i formació.
Natalia	Competències personals, afecte i suport de l'entorn, independència, seguretat, relacions positives, ampliació de xarxa social, humor, formació i treball, autoestima, seguretat en sí mateixa.

- **Existència de “tutors de resiliència”**

Ylenia	Professionals i germanes, parella, formació i treball.
Bela	Professionals i germanes.
Edith	Professionals i germanes, parella, formació i treball.
Natalia	Professionals i germanes, parella, família de la parella, treball.

Tercera dimensió: la interacció

Subcategories: comunicació no verbal, l'espai, i l'assoliment o no d'elements significatius per a la investigació.

	Es coneixia a la dona	Espai	Ambient	Comunicació no verbal
Ylenia	No	SICAR	Inicialment tens, es relaxa al final.	
Bela	No	Escola	Relaxat tot i que amb moments de tensió.	Expressiva, insegura, riure nerviós, canvi postural en temes difícils, ajuda el contacte corporal. Poc contacte visual.
Edith	Sí	Casa	Relaxat	Certa inseguretats, evita el contacte visual en ocasions, fa pauses durant el relat.

Natalia	Sí	Casa	Relaxat	Seguretat, confiança, distància prudencial, absència de contacte corporal, bon contacte visual.
---------	----	------	---------	---

	Dirigeix el relat	Profunditza	Assoliment interès
Ylenia	Sí	No	Sí
Bela	Cal reconduir-lo en ocasions	Sí	Sí
Edith	Sí, però es recondueix en alguns moments.	Depèn del tema	Sí
Natalia	Sí	Sí	Sí